

53

Ա-43

ՅԵՐԿԱՆԳ Կ. ԱՂԱՅՈՆ

**ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՈԳՏԱԿԱՐ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ
ՅԵՎ
ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ**

ՅԵՐԵՎԱՆ — 1980

14-696

03

uy

04 AUG 2010

-43

ՅԵՐԿԱՆԴ Կ. ԱՂԱՅՈՆ

ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ՈԳՏԱԿԱՐ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ
Յ Ե Վ
Խ Ո Ր Հ Ո Ւ Ր Դ Ն Ե Ր

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱՆԻ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԱՅԿԱՆ
ԿՆ. Ա. ՄԱՍՆԻԿՅԱՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ — 1930

15961-57

5 FEB 2013

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՀԱՅՊՈԼԻԳՐԱՖԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՊԱՏՎԵՐ № 571
ԳՐԱՌԵՊԳԼԽ. 6019 (Բ).
ՏԻՐԱԺ 4000

Քաղ. Յերվանդ Կ. Աղաթոնի գյուղատնտեսական ոգտակար գիտելիքներ և խորհուրդներ աշխատության հրատարակության արքիվ ՀՍԽՀ Հոդժողկոմատի խմբագրական կոլլեգիան հարկ է համարում նկատել հետևվյալը:—

Հեղինակը հեռու յե ասյրել Հայաստանից և աշխատել և գլխավորապես Յեգիպտոսում: Այդ պատճառով գյուղատնտեսական գաճազան մշակույթների վերաբերյալ նրա յեգրակացություններն ու հանճարարությունները հանախ չեն համապատասխանում մեր միջավայրին և մեր գյուղատնտեսության այսօրվա պայմաններին, ինչ չափով Յեգիպտոսի հողային — կլիմայական ու բնապատմական պայմանները տարբերվում են մեր յերկրի համապատասխան պայմաններից:

Բացի այդ, հեղինակն աշխատելով հասարակական-տնտեսական ու բաղաճական միաճաճացն տարբեր բովանդակությամբ ունեցող միջավայրում ու պայմաններում և միաճաճացն անճաճառ լինելով գյուղատնտեսության ասպարիգում մեր ճեռճ բերաճ սոցիալական ու տեխնիկական յոռոն նվաճումներին և փորճագիտական ուսումնասիրությունների ու հետազոտությունների կիրառման, հանախ տալիս է յոռիուրդներ, վորոնք չեն համապատասխանում մեր այսօրվա պաճանչներին, մեր սոցիալիստական շինարարության ուղիներին և մեր գյուղի ու գյուղատնտեսության սոցիալիստական վերակառուցման յոնղիրներին ու առաջադրումներին:

Այս թերությունները ՀՍԽՀ Հոդժողկոմատի խմբագրական կոլլեգիան աշխատել է, ըստ հնարավորին, լրացնել համապատասխան ճանոթություններով:

Այսու հանդերճ ընդգճել է պետք, վոր քաղ. Յերվանդ Կ. Աղաթոնի այս աշխատության ընթերցումն ոգուտ կտա գյուղատնտեսության ասպարիգում աշխատողներին:

ՀՍԽՀ ՀՈՂԺ. ԽՄԲ.—ՀՐԱՏ. ԿՈՂԼԵԳԻԱ

Ն Ա Ռ Ա Ֆ Ա Ն

Իմ պատրաստած այս աշխատությունը գուտ գյուղատնտեսական մի ձեռնարկ չէ, վորպիսին շատ հաճախ ձանձրացնում ե ընթերցողին, այլ գյուղատնտեսության զանազան ճյուղերի մասին գրություններ ու խորհուրդներ, վորոնց ծանոթ պիտի լինի յուրաքանչյուր գյուղացի:

Յերկար աշխատանքի և ուսումնասիրության ու գործնական աշխատանքների արդյունք ե, վոր նվիրում եմ Հայաստանի աշխատավոր գյուղացիներին 4000 որինակով ձրիաբար:

Մի ամբողջացած աշխատություն չէ, վոր յես տալիս եմ իմ այս տարիքում, և իմ գրադմունքների պատճառով արդպիսի մի լրիվ աշխատանք տալը իմ ուժերից վեր եր:

Իմ ընթերցողների ներողամտությունն եմ խնդրում, վոր միևնույն խորհուրդները մի քանի անգամ կրկնել եմ. յես այդ արել եմ գիտակցաբար. ընթերցողներին լավ հասկացնելու համար մի շարք անհրաժեշտ բաներ:

Հարատել ու գործնական աշխատանքներով յես ձեռք եմ բերել մեծ փորձառություն, և այսուր իմ ամենամեծ ցանկությունն ե՝ տեսնել Հայաստանի գյուղացուն քաղած հետադիմությունը և զինված գիտության ու տեխնիկայի նորագույն նվաճումներով, դեպի նոր կյանք գնալիս:

Այս գրույկը գրված լինելով գյուղացիների համար, գիտակցաբար չեմ խոսել տեսական խնդիրների մասին ու խուսափել եմ գիտական բացատրություններից: Սակայն գյուղատնտեսական

գաղափարներ ավարտող շատ գյուղատնտեսներ այս գրքում կայան
են գտնել այնպիսի տեղեկություններ, վորոնց գուցե և ծանոթ չեն

Հայաստանում գործածվող չափերի և կշիռների մասին տե
ղեկություն չունենալով՝ յես յերբեմն, վորպես չափ գործ եմ ա
ծել փութը, վոր հավասար է 16 կիլոգրամի, յերբեմն՝ գրամը
վորի 1000-ը մի կիլոգրամ է, յերբեմն՝ արշինը, վոր 75 սանտի
մետր է, յերբեմն՝ մետրը, ապա մատը, վոր հավասար է 2 ու կետ
սանտիմետրի:

Փարիզ, 1929թ.

ՀԵՂԻՆԱԿ

ՊԵՏՔ Ե ՍԻՐԵԼ ՆՈՂԸ

Գյուղատնտեսություն մեջ հաջողություն ունենալու առաջին և

հիմնական պայմանը հողը սիրելն է:

Ինչքան հյուսիսացիներ կան, վորոնք հողը չեն սիրում և տղի
տուֆյամբ կամ ծուլությամբ չեն խնամում ու մշակում այն:

Ամենաընտիր հողն էլ, յեթե չի խնամվում, լավ չի հերկվում
կամ չի պարարտացվում, մաքուր սերմ չի ցանվում անկասկած
վրա բերք պիտի տա:

Ուրեմն՝ լավ բերք ստանալու համար անհրաժեշտ է—

1. Հողը լավ հերկել,

2. Պարարտացնել,

3. Ցանել ամենալավ ու մաքուր սերմ:

Շատերին թվում է, թե հողն անկենդան է, սակայն հողն էլ
կյանք ունի և արտաքին զանազան նշաններով ցույց է տալիս, թե
ինքը ի՞նչից և նեղվում և ի՞նչի կարիք ունի:

Մի քանի որինակներով ապացուցում եմ իմ առածները:

Յեթե հողը չափազանց խոնավ է, ապա նրա մեջ բուսած խոտը
վատորակ կլինի և յեթե այդպիսի հողի մեջ ցորեն ցանենք,
տերևները զեղնագույն կլինեն:

Կրապակած հողերը*) ծածկվում են մոլախոտերով և նրանց
վրա համարյա յերեքնուկ չի բուսնում. իսկ յեթե այդ միեւնույն
հողը պարարտացնենք (մի հեկտար տարածությունը պիտի
տալ 100 փութ (1600 կիլոգրամ կիր), հաջորդ տարին այնտեղ
յերեքնուկ կբուսնի, իսկ մոլախոտերը կանհայտանան:

Ցորեն ցանած այն հողը, վոր տալիս է թույլ ցողուններ՝ կարծ
և նվազ տերևներով, ցույց է տալիս, վոր ուժից ընկել է, կարիք
ունի ուժեղացման, այսինքն՝ ճուֆալի:

Պատահում է, վոր գաշտային զանազան շրջանների սե հողերը
ցորենի բարձր ցողուններ են տալիս, բայց քիչ հատիկներով. այս

*) Խոտքն այն հողերի մասին է, վորոնք անհրաժեշտ քանա
կությամբ կիր չեն պարունակում: Հայաստանի հողերն ընդհան
րապես կրից հարուստ են և կրի առանձին պահանջ չեն զգում:

Ծանոթ. ԽՄԲ.

նշան է, վոր այդ հոգերը թեև աղտոյց հարուստ են. բայց կը
աղքատ են. այդ դեպքում այդ հոգերը պետք է պարարտացնեն
փժիական պարարտանյութերով—սուպերֆոսֆատով կամ ք-
մասշակով:

Այդ նյութերից մի հեկտար տարածութեան համար բաժակա-
ն է 30-35 փութ, վորպեսզի լավ բերք ստացվի:

ԼԱՎ ԿԱՍ ՎԱՏ ՇՈՂԻ ՃԱՆԱԶԵԼԸ

Մի քիչ փորձառութեան ունեցող ու խելօք գյուղացին կարող
է մոտավորապես իմանալ, թե տվյալ հողը լավ է, թե՞ վատ
կամ, ինչպես ասում են՝ նվազ:

Հողը լավ տեսակը կարելի չէ իմանալ նրա դռնից և, գլխա-
վորապես, նրա մեջ աճող բուսականութեանից:

Յեթն մի հողի մեջ ցորեն և ցանխած, և դարձանը ցորենի ցո-
ղուններն ուժեղ են, տերեւները լայն ու մուգ-կապտադույն, ալ
նշան է, վոր հողն ուժեղ է: Նույնպես, յեթն մի հատիկից բազմա-
թիվ յերկրորդական ցողուններ են դուրս յեկել,—վորին գյուղա-
անասնութեան մեջ ասում են, թե բույսը լավ է թվակալել,—այդ
էլ նշան է հողի լավութեան:

Կարելի՞ չէ հողի տեսակն իմանալ, յերբ հունձն արդեն ար-
ված է: Այո՛: Դրա համար պետք է դիտել արտի յերեսը մնացած
ծղտաները, յեթն ծղտաների ցողունները հաստ են և յուրաքան-
չյուր արմատից դուրս են յեկել բազմաթիվ ծղտաներ, ուրեմն հո-
ղն ուժեղ է:

Յեթն հողը նվազ է, հեռուապես, դարձանը 40—50 սանտիմե-
տր բարձրութեան հասած. բույսը ցողունը լինում է բարակ,
թույլ, տերեւները՝ նեղ, դեղնադույն և յուրաքանչյուր հատիկից
դուրս յեկած է լինում մեկ կամ յերկու ցողուն: Այստեղ հողի մեջ
ստացվում են փոքր հասկեր՝ քիչ հատիկներով:

Մի շարք բույսեր նույնպես ցույց են տալիս հողի լավ կամ
վատ լինելը: Սակայն բոլոր այս նշանները բաժանա՞ն չեն:

Հողի տեսակն իմանալու ամենալավ միջոցը հողը դնելն է կամ,
ուրիշ բաժով, անալիզ անելը:

Անալիզի տված արդյունքներից է, վոր կարելի չէ իմանալ, թե

ԽՈՆԱՎ ՇՈՂԵՐԻ ԶՈՐԱՑՆԵԼԸ (ԴՐԵՆԱԺ)

Ինչպես ասացինք, հողը չափազանց խոնավութեանը վնասա-
ն է բույսերի համար. այդպիսի հողերի մեջ յեթե հացահա-
կ ցանվի, վատ բերք կստացվի: Բացի այդ, բերքն էլ ուշ
անի:

Խոնավ հողից ստացված խոտը լինում է կոշտ ու քիչ անհագ-
որ:

Խոնավ հողերը շատ դժվար են հերկվում, պետք է նրանց չո-
ւցնել. այդ դժուրութեանը կոչվում է դրենաժ:

Բացատրենք, թե ի՞նչ ձևով են դրենաժ անում:

Դաշտի մեջ միմյանցից 15—20 արշին հեռավորութեամբ պետք
առուներ բաց անել, սկսելով դաշտի բարձր տեղից ու վերջացնե-
լ ցածր մասում:

Առուների վերեւի մասը պետք է ունենա մի արշին լայնութեան,
ի ներքեի մասը՝ ավելի նեղ, 8-ից 10 մատնաչափ լայնութեան:

Այս առուները բաց անելուց հետո, դաշտի ամենացածր մա-
սում պետք է բաց անել մի ուրիշ առու, առաջին առուների հակա-
ակ ուղղութեամբ, վորի մեջ պետք է թափվեն մյուս առուներից
տույլ ջրերը: Այս վերջին առուն պետք է լինի ավելի լայն և ունե-
ւած 25—30 սանտիմետր խորութեան: Բացի այդ, վորպեսզի նրա
մեջ հավաքված ջուրն ավելի հեշտութեամբ հոսի, այդ առուն մի
ողմում պետք է ունենա մեկ ու կես արշին խորութեան. իսկ հա-
տակ կողմում՝ յերկու արշին:

Այդ առուների հատակը 10—15 մատնաչափ բարձրութեամբ
պետք է քար լցնել, քարերի վրա ծառի բարակ ճյուղեր կամ ար-
ագ, կամ բամբակի ցողուն, կամ բրնձի ծղոտ փռել, ապա առու-
ների ծածկել միջից հանած հողով: Մեծ առուն կարող է բաց մը-
րալ, սրա մեջ էլ կարելի չէ քար, ծառի ճյուղեր և այլ բաներ
ցնել:

Այդ առուների միջոցով դաշտի ավելւորդ ջրերը կհոսեն դաշ-
տից. զոռոտագիտութեամբ երկրագիտութեամբ երկրագիտութեամբ
բաժանա՞ն չեն չորանալով, մշակութեան համար կգտնու-
նան:

Այս աշխատանքը մեկ անգամ կատարելով կլինի մշտական
Յեկմապայում գրեհատ անում են նաև հողե խողովակներն ճան ճան հնարավորութիւնը չունեն մի քանի հազար ուրլի տալ
վորոնց միջոցով ջուրը դուրս ե գնում: Յեթե հողը շատ խոնավորակտոր գնել, բայց մի գյուղի բոլոր տնտեսութիւնները
առանձինք միմյանց ավելի մոտ-մոտ պիտի բաց անել --- 10 արանալով՝ կարող են կազմել արտադրական միութիւններ, գյու-
հեռավորութիւնից վոչ ավելի:

Միջակ խոնավութիւն հողերի մեջ առուները 15 արշին պ
և իրարից հեռու լինեն:

ՇՈՂԻ ՇԵՐԿԵԼ

Յեթե հողը հերկվում է սովորական արորով, վոր մի ք
մատնաչափ խորութեամբ է միայն հողը պատուում, այդ դեպք
լով բերք ստանալու հույս չպետք է ունենալ:

Առատ բերք ստանալու առաջին պայմանն այն է, վոր հողն
մամանակին գութանով խոր հերկվի և մի քանի անգամ կրկնալ
արվի, վորովհետև փորձը ցույց է տվել, վոր խոր հերկված
դում հացահատիկները յերաշտին ավելի լավ են դիմանում և ավ
առատ բերք են տալիս:

Հողը լավ պատրաստելու համար չպետք է բաժանանալ
այն հերկով, այլ և պետք է փոցխել՝ կոշտերը մանրացնել
համար:

Յեթե գյուղացին իր մի գույզ յեզով չի կարող գութանալիել, այսինքն՝ մի հող, վոր հերկվել և 6 մատնաչափ խորու-
անել, վոր 2—3 գույզ յեզ է պահանջում, այն դեպքում մի քաղամբ, հաջորդ տարին պետք է հերկել 8 մատնաչափ խորու-
տնտեսութիւններ միանալով՝ իրենց հողերը հերթով պիտի
վարեն:

Սակայն մի բան չպետք է մոռանալ, վոր հողը, ինչ տեսառանաչափ խորութեան հասնելը, վոր և բաժնորար է: Նրանից հե-
յել վոր լինի, հերկելուց հետո պետք է 3—4 ամիս խամ թողնել, հաջորդ տարին կարելի է կա ալգան խոր հերկելու:
հետո միայն մշակել:

ՏՐԱԿՏՈՐ

Տրակտորի գործածութիւնը հետզհետե տարածվում է: Նրմով, և մոտ ապագայում մեր գաղտային շրջաններն ամբող-
ջափազանց ոգտակար է և այն մեծ առավելութիւնն ունի, վոր նր
րանով կարելի յե վարել նաև չոր հողերը, մինչդեռ նույնը չի կ
րելի անել սովորական գութաններով:

Տրակտորով վոչ միայն կարելի յե հողը հերկել, կոշտերը մա
րացնել, փոցխել և հնձել, այլ և կարելի յե կախել և ալալ:

Պարզ է, վոր գյուղի փոքր տնտեսութիւններն առանձին

մտնեսական արտելներ և գնել մի կամ մի քանի արակտոր*):
Տրակտորն ունի նաև այն առավելութիւնը, վոր յերբ չի աշ-
տում, չի յել ծախսում, մինչդեռ անասունները տարերուր
ում են:

Լավ արակտորն որական չորս հեկտար հող կարող է հերկել, և
ալին հերկը արակտորով անելուց հետո, յերկրորդ ու յերրորդ
հերկ հեկտարութեամբ կարելի յե անասուններով անել:

ԴԻՏՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Մենք խորհուրդ տվինք հողը խոր հերկել, սակայն պետք է
ատել ունենալ հետեյալը: Մի հող, վոր դարերի ընթացքում յե-
ս է հերկվել, այսինքն՝ 4—5 մատնաչափ խորութեամբ, միան-
քից խոր հերկելը վտանգավոր է, վորովհետև փոխանակ բեր-
ւով ավելանալու, կպակասի:

Պետք է ուրեմն, տարեցտարե հերկն աստիճանաբար խորա-
անել, վոր 2—3 գույզ յեզ է պահանջում, այն դեպքում մի քաղամբ, հաջորդ տարին պետք է հերկել 8 մատնաչափ խորու-
տնտեսութիւններ միանալով՝ իրենց հողերը հերթով պիտի
վարեն:

Սակայն մի բան չպետք է մոռանալ, վոր հողը, ինչ տեսառանաչափ խորութեան հասնելը, վոր և բաժնորար է: Նրանից հե-
յել վոր լինի, հերկելուց հետո պետք է 3—4 ամիս խամ թողնել, հաջորդ տարին կարելի է կա ալգան խոր հերկելու:
հետո միայն մշակել:

*) Տրակտորը խորհրդային Հայաստանում վաղուց է ոգտա-
ւում, և մոտ ապագայում մեր գաղտային շրջաններն ամբող-
ջափազանց ոգտակար է և այն մեծ առավելութիւնն ունի, վոր նր
րանով կարելի յե վարել նաև չոր հողերը, մինչդեռ նույնը չի կ
րելի անել սովորական գութաններով:

Մեքենա-տրակտորային կայանը, մի ամբողջ շրջանի գյու-

ավելացնել. կարեորդ հոգը պարարտացնելն է, ու ինչքան հետք լինի, այնքան ավելի պարարտացում կսահանջի:

Յեթե հողի տակի շերտը վատ է, այդ դեպքում խոր հիօշ թե սփռում, այլ վնաս է տալիս, վորովհետև տակի անոթ հողը խառնվում է յերեսի հողին ու վնասում բույսերը:

ԻՆՉՊԵՍ ԻՍԱՆԱԼ, ԹԵ ՀՈՂԻ ՄԵՋ ԿՐԻ ՔԱՆԱԿԸ ԲԱՎԱՐԱ

Հողը լավ բերք կարող է տալ միայն այն դեպքում, յերբ վարար չափով կիր է պարունակում: Յեթե հողը կրազուրկ է, նրանից շատ ջնջին քանակությամբ է պարունակում, ինչ էլ անվատ բերք ենք ստանալու:

Վորպեոյի խմանանք՝ հողը կիր պարունակում է, թե վ մի բուռ հող պետք է վերցնել, լցնել մի ափսեյի մեջ ու վրան մի թուղք քաջախ կաթնեցներ: Յեթե հողից պղպջակներ են դուրս գալու սկսում է Փրչֆրչալ, նշանակում է, վոր հողը բավականաչ կիր է պարունակում:

Յեյ ընդհակառակը՝ յեթե քաջախ անելուց հետո պղպջակ չի արձակում կամ շատ քիչ է արձակում ու շատ թույլ է Փրչֆրչալ, նշանակում է, վոր հողը կրազուրկ է կամ կրապակաս: Այլիս հողից լավ բերք ստանալու համար պետք է կիր տալ:

Քաջախի փոխարեն կարելի յե գործածել նաև լիմոնի ջուր կամ քլորյան թթու: Այս նյութերը կարելի յե դնել գեղատնից:

դասնառական արտադրութեան եներգետիկ ուժի կենտրոնացում է, վոր իր վրա յե վերցնում ավելի չըջանի ուղղումալ տար ծության սպասարկումը, մեքենայացման յենթարկելով այդ շջանի գյուղատնտեսական արտադրութեան մի շարք պրոցեսներ (վար, ցանք, փոցի, հունձ, կալ և այլն):

Մոտ ապագայում նման Մեքենա-արտադրային կայաններ չիմպելու յեն նաև՝ Լենինականի, Լոռի-Փամբակի և Սեանի գյուղերում: Ծանոթ. խմբ.

ՀՈՂԻ ՊԱՐԱՐՏԱՑՆԵԼԸ

Ինչպես ասացինք, խոր հերկը բավական չէ, վոր հողը լավ բերք տա՝ պետք է նաև հողը պարարտացնել:

Գուցե ինձ ասեն, թե կան այնպիսի հողեր, վորոնք յերկար տարիներ չեն պարարտացվել, բայց և այնպես հրաշալի բերք են տալիս:

Այո՛, այդպիսի հողեր կան, բայց դրանք շատ սակավ են:

Յեթե այժմ մի հողից մենք մեկին 4 կամ 5 բերք ենք ստանում, պարարտացնելուց հետո կստանանք մեկին 10 կամ 20:

Խելքը հողագործը, վոր ցանկանում է բարձրացնել իր անտես-տության արտադրութեանը, պետք է խնամքով պահի իր անասուն-ների աղբը և աշխատի, ինչքան կարելի յե, իր հողերը պարարտացնելու համար լավ գոմաղբ ստանալ:

ԻՆՉ ԶԱՓՈՎ ԳՈՍԱՂԲ Ե ՊԵՏԲ ՀՈՂԸ ՊԱՐԱՐՏԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Մի հեկտար հողին գոմաղբ պետք է տալ հետևյալ չափով.

30-000 կիլոգ. (մոտավորապես 1800 փութ) թեթեւ պարար-տացման համար, 38-000 կիլոգ (մոտավորապես 2-400 փութ)՝ միջակ պարարտացման համար, 40-000 կիլոգ (մոտավորապես 3000 փութ) ուժեղ պարարտացման համար:

Բայց, պետք է ասել, վոր գոմաղբի չափը կախված է հողի տեսակից:

Որինակ ավադոտ թեթեւ հողերին գոմաղբ քիչ պետք է տալ: Բայց յեթե այս հողերի մեջ ամեն տարի մի անդամից մեծ չափով գոմաղբ լցնենք, ուժը կանցնի հողի ներքնաշերտերը և կկորչի:

Կավային հողերը, ընդհակառակը, կարելի յե պարարտացնել ավելի մեծ քանակությամբ, վորովհետև կալիք պահում է գոմաղբը, և, այդպիսով, նրա ուժը տեսնում է 3 կամ 4 տարի:

Ավադոտ թեթեւ հողերի համար ավելի նպատակահարմար է գործածել կովի, յեղան կամ գոմչի աղբ:

Կավային հողերի համար՝ ձիու կամ վոչխարի աղբ:

Գոմաղբը դաշտ տանելուց հետո յերկար ժամանակ չպետք է թողնել հողի յերեսը, այլապես ուժը կկորչի. պետք է անմիջա-պես ցրել ու հերկելով հողի տակն անել:

ԻՆՉ ՊԵՏԲ Ե ԱՆԵԼ ԼԱՎ ԳՈՄԱՂԲ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հավ գոմաղբ ունենալու համար պետք է. —

1. Գոմաղբի պահելու տեղը գոմին մոտ անել:

2. Ամեն որ անասունների տակը գարձան, ծղոտ կամ վորե բույսի չորացրած ցողուններ փռել, ամեն որ մաքրել ու գոմաղբը գուրս տանել—գլիզել:

3. Անասունների մեղը նույնպես լավ պարարտանյութ է ալը մեղը կամ պետք է գոմից գուրս հանեցնել ու հավաքել մ հորի մեջ և կամ գոմի մեջ հողի հետ խառնելով՝ թափել գոմաղբի վրա:

4. Գոմաղբի գլիզի վրա պետք է լցնել տնային բոլոր մնացորդները, թե՛ բուսական և թե՛ կենդանական, ինչպես նաև՝ անասունների աբյուներ, փետուրները և այլն:

5. Յերկու կամ յերեք ամիսը մեկ անգամ պետք է մաքրել արտաքնոցներն ու մարդկային կղկղանքը նույնպես լցնել գոմաղբի վրա և հողով ծածկել:

6. Ամառը, չափազանց չոգերին, վորպեսզի գոմաղբն իր ուժը չկորցնի, պետք է գոմաղբի գլիզը ծածկել բարակ հողաշերտով ու յերեմն ջրել:

Յեկորպայում գյուղացիներն այնքան կարեվորություն են տալիս գոմաղբին, վոր նրանց յերեխաները դպրոցից գուրս դառուց հետո ճանապարհներից հավաքում են անասունների թրիքը՝ Այգլիսով որսկան մի քանի կողով գոմաղբ հավաքելով, տարվա վերջը կես կամ մեկ հեկտար տարծություն պարարտացնելու գոմաղբ և հավաքում:

ԲՈՒՍՊԸ ՎՈՐՊԵՍ ՊԱՐԱՐՏԱՆՅՈՒԹ

Բուսալը, վոր ստացվում է բամբակից, կտափառից կամ այլ յուղատու բույսերից, լեղհանրապես գործ է ածվում վորպես անասունների կեր՝ նրանց չաղացնելու կամ կաթն ավելացնելու համար: Բուսալը պարարտանյութերից հարուստ լինելով, նույնպես կարող է ոգտադործվել վորպես պարարտանյութ: Փչացած, բորբոսնած քուսալը, վոր կենդանիների համար վնասակար է, չատ

պատկար է դաշտերի համար: Դի հեկտար տարածության համար ավախան և յերկուսից-յերեք հաղար կիրկրամ քուսալ: Բուսալը ողի հետ խառնելուց սուաջ պետք է լավ մանրացնել: Ամերիկայի այն չըջաններում, վորտեղ բամբակի մշակությունը տարածված է, բամբակի քուսալը գործածվում է վորպես պարարտանյութ ու մեծ արդյունք է ստացվում:

ԻՆՉ ՊԵՏԲ Ե ԱՆԵԼ, ՅԵՐԲ ԳՈՄԱՂԲ ՈՒՆԵՆԱԼ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ԶԵ

Պատահում է, վոր գյուղացին, գոմաղբը վառելու պատճառով, հնարավորություն չունի այն ոգտադործել վորպես պարարտանյութ, կամ հոգամասերը գյուղից շատ հեռու լինելով, գոմաղբ յոխաղրել չափազանց դժվար է լինում: Այս դեպքում ի՞նչ պետք է անել:

Յեկորպայում նույնպես կան այսպիսի պայմաններում աղբոց հոգադործներ, բայց նրանք իրենց հողն առանց պարարտացման չեն թողնում, նրանք հողը պարարտացնում են բույսերով: Կան մի շարք բույսեր, վորոնք յեթե ցանենք ու նրանց ցողունը հողի տակն անենք, հողը պարարտացրած կլինենք: Այսպիսի մի բույս է լյուպինը^{*}: Այս բույսը ցանում են աշնանը (ինչպես ցորենը) այն հողի մեջ, վորն ուզում են պարարտացնել: Ամառը, յերբ բույսն սկսում է ծաղկել, վարում են ու գութանի միջոցով հողի տակն անում: Այս կանաչ բույսը շատ լավ պարարտանյութ է, և նրանով պարարտացված հողի մեջ ցանած ցորենը մեծ բերք է տալիս:

^{*} Այս ձևի պարարտացումը կոչվում է կանաչ պարարտացում: Կանաչ պարարտացման համար նպատակահարմար է վոչ միայն լյուպինը, այլ և յորածաղիկներին պատկանող մի շարք բույսեր, ինչպես՝ մաշը, շամբալան և այլն: Այս բույսերը տալիս են աղոտով հարուստ կանաչ մասսա: Առանձնապես ավաղային հողերի կանաչ պարարտացման համար լյուպինը արժեքավոր է:

Ծ. ԽՄԲ.

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՊԱՐԱՐՏԱՆՅՈՒԹԵՐ

Քիմիական պարարտանյութերի ոգտագործումը դեռևս տարածված չի Հայաստանում, սակայն առաջադեմ յերկրներում յերկար օտարներին իմեր միլիոնավոր դյուղացիներ այն դործումում ու նրա շնորհիվ կրկնապատկում և յեռապատկում են բերքը:

Յեթե դոմադրն ուժեղացնում է հողը, ե՛լ ավելի ուժեղ քիմիական պարարտանյութերի ազդեցությունը:

Մասնավորապես Հայաստանի դյուղացիների համար շատ կարգիւր են քիմիական պարարտանյութերի գործադրումը, վորովհետ նրանք հնարավորություն չունեն դոմադրով հողը պարարտացնել:

Քիմիական պարարտանյութերն այն առաջնությունն ունեն վոր փոխանակ դոմադրի նման հազարավոր կիլոգրամի, յերկր կամ յերեք հազար կիլոգրամը բավական է մի հեկտար տարածությունը պարարտացնելու համար:

Քիմիական պարարտանյութերը դոմադրից տարբերվում են նաև նրանով, վոր մինչդեռ դոմադրը յերկար ժամանակ պետք մնա հողի տակ, վորպեսզի լուծվի ու բույսերի համար ոգտակա լինի, քիմիական պարարտանյութերը, ընդհակառակը, շատ շուտ են լուծվում, այս պատճառով ել հողի հետ պետք է խառնել դար նանը, սերմը ցանելու միջոցին և կամ կանաչը միքիչ բարձրանալուց հետո չաղ տալ արտի մեջ:

Բացի այդ, դոմադրի ուժը հողի մեջ տևում է 2—3 կամ 4 տարի, մինչդեռ քիմիական պարարտանյութերի ազդեցությունը վերանում է հենց նույն տարին:

Մ Ո Ւ Ր

Բոլոր տեսակի փայտերի, բույսերի և դոմադրի մոխիրները պարունակում են հողի համար ոգտակար նյութեր ու կարող են ոգտագործվել վորպես պարարտանյութ:

Այս պատճառով ել մոխիրը չպետք է փչացնել, այլ պետք է խնամքով հավաքել և դաշտերն ու բանջարանոցները պարարտացնել:

Մոխիրն ոգտակար է՝ խաղողի այգու, բամբակի, սուլույտի, կտավատի և ծխախոտի համար: Նայած բույսերի և հողի տեսակին, մի հեկտարին պետք է տալ 20—50 փութ:

Ց Ա Ն Ե Լ Ը

Հողը լավ մաքրելուց, պարարտացնելուց և հերկելուց հետո մնում է ցանել, սակայն ցանելուց առաջ պետք է մտածել լավ փրակի ու մաքուր դոված սերմ ձեռք բերելու մասին:

ԶՏԱԾ ՍԵՐՄ ՑԱՆԵԼՈՒ ԱՌԱՎԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ

Դեռևս մի շարք յերկրներում *) տգիտության, ծուլության կամ ազահության հետևանքով, չմաքրված, աղբառ սերմեր են ցանում: Դրա հետևանքը լինում է այն, վոր մոլախոտերն արար կոխում են ու բերքը վատանում է:

Զարմանալի չէ, ուրեմն, այդպիսի սերմից վատ բերք ստանալը: Պետք է միանգամ ընդ միշտ համոզվել, վոր վատ սերմից միշտ ել ցածր բերք կստացվի: Պետք է դիտակցել, վոր անհրաժեշտ է քնտիր և զտած սերմ ցանել: Զպետք է տգետի նման ասել՝ «յեթե առաված տա, լավ բերք կստանամ, նույնիսկ յեթե սերմի տեղ քար ցանեմ»:

Լավ սերմ ունենալու համար չպետք է խնայել մի քանի ուրբլի ավելի վճարել: Փոխանակ մի հեկտար վատ մշակած հողի մեջ վատորակ սերմ ցանելու, ավելի լավ է՝ կես հեկտար հող լավ մշակել, պարարտացնել ու զտած սերմ ցանել:

ՍԵՐՄԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ամեն մի հողագործ, յեթե ցանկանա, կարող է ինքը լավագույն սերմ պատրաստել: Ահա թե ինչ պետք է անել. յերբ հասկերը հասունանում են, պետք է ընտրել ճանապարհի կողքերի լավ արեառ ցողունները, նրանցից ընտրել ու առանձնացնել ամենալիք, գեղեցիկ հասկերն ու վերցնել սերմացու:

*) Սորհրդային Հայաստանի աշխատավոր դյուղացիությունը վաղուց է ըմբռնել զտած, մաքրած սերմի նշանակությունը: ԽՍՀ Միության Կենտրոնական Գործադիր Կոմիտեյի՝ «Բերքի բարձրացման» առթիվ հրապարակած դեկրետով, հնգամյակի առաջին յերեք տարվա ընթացքում սերմի զտումը պիտի հասնի 100%-ի: Խ. Հայաստանի համարյա բոլոր դյուղերում կան փեկական սերմադար:

Ավելի լավ սերմ ստանալու համար, ընտրված հասկերի յերկու-
ձայրերը պետք է կտրել ու միայն մեջ տեղի մասի հատիկները գոր-
ծածկել վորպես սերմ *):

Այդ հատիկները ձեռքով լավ մաքրելուց հետո պետք է ցանել
արտի մի անկյունում՝ բավականի նոսր, ու նրանցից ստացված հա-
տիկը հաջորդ տարին բավական կլինի ամբողջ արտը լավ ու ընտիր
սերմ ցանելու համար:

ԻՆՉՊԵՍ ԻՄՍՆԱԼ ՍԵՐՄԻ ՎՈՐԱԿՆ ՈՒ ԾԼԵԼՈՒ ԸՆԴՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Իմանալու համար, թե վորեւ սերմ վորքան է լավ ու ցանելու
համար նպատակահարմար, պետք է նույն սերմից վերցնել 100
հատ, դրել կես բաժակ ջրի մեջ ու մատով խառնել, սերմի լավ հա-
տիկները կնստեն ջրի տակ, իսկ վատերը՝ կմնան ջրի յերեսը: Յեթե
100 հատիկից միայն հինգը մնան ջրի յերեսը, այդպիսի սերմը
պետք է համարել լավ: Յեթե 15 կամ 20 հատ մնան ջրի յերեսը,
այդպիսին չպետք է դործածել վորպես սերմացու:

Այդ միեւնույն փորձն ավելի հաջողությամբ կարելի յե անել
ազաջրի մեջ:

Մեծ գյուղերը նույնիսկ մի քանի հատը ունեն: Հայաստանի
չատ չըջաններում սերմի գոտումը հասցված է 100%-ի կուլեկտիվ
անտեսութունները ցանում են բացառապես գոտած սերմ:

Սերմի գոտումը, վորպես ագրոմիկիում, վաղուց արդեն կի-
րառվում է գյուղերում Ծանոթ. Խմբ.

*) Այս ձևով սերմացու ստանալը կոչվում է մատուցակա
ընտրաբյուռ, իսկ սերմացուն՝ բարելավված ունիացու: Այս ձևի
կիրառումը գյուղացիական անտեսութուններում լավ է, յեթե պե-
տական հաստատութուններն այդ ուղղությամբ չեն մտածում:
Խ. Հայաստանում այդ աշխատանքը կատարում են փորձադաշտերն
ու սելեկցիոն կայանները, նպատակ ունենալով այս միջոցով աստի-
ճանաբար գյուղացիական վատորակ ու աղբոտ սերմացուները փո-
խարինել սելեկցիոն, տեսակավոր սերմերով: Ծանոթ. Խմբ.

Սերմի համար ամենից լավ հատիկն ամենից խոշոր ու ծանր
քաշ ունեցող հատիկն է:

Պետք է դիտել իննել նաև վորդնած, ծակոտած ու բորբոսնած
հատիկներից և այդպիսիները չգործածել վորպես սերմացու:

Բավական չե ունենալ ընտրովի լավ հատիկ, այդ հատիկը պի-
տի ունենա նաև ծլելու ընդունակութուն: Սերմի ծլելու հատկու-
թյունը փորձելու համար պետք է վերցնել 100 հատ սերմ, չաբ-
չարք շարել մի սե թաղիքի վրա, թրջել ու դնել մի տաք տեղ և
ամեն որ թաղիքի վրա մի քիչ ջուր շաղ տալ, վոր թաղիքն ու հա-
տիկները շարունակ խոնավ լինեն:

Մի քանի օրից հետո հատիկները կսկսեն ծլել: Յերբ սերմերի
մեծ մասը ծլի, պետք է ծլածն ու չծլածը համարել, յեթե բոլոր
100 սերմն էլ ծլել է, ուրեմն սերմը լավն է, յեթե միայն 10 հատ
չի ծլել, այս սերմն էլ կարելի յե լավ համարել, իսկ յեթե 20 կամ
20-ից ավելին չեն ծլել, ուրեմն սերմը հին է ու վատ: Այդ սերմը
չպետք է ցանել:

ՍԵՐՄԱԶՏԻՉ

Յեվրոպայում և բոլոր կուլտուրական յերկրներում, սերմը մաք-
րելու համար գործ են ածում սերմազտիչ մեքենաներ *):

Յորենի, դարու, վարսակի, տարեկանի սերմազտիչն առան-
ձին է, յեղիպտացորենինն ու առվույտինը՝ առանձին:

Մի սերմազտիչն արժե 200—250 ուլերի և մի գյուղին բավա-
կան է:

Սերմազտիչը սերմը բաժանում է մի քանի տեսակների—մուգ-
խոտերի սերմերն առանձին են թափվում, վիչացած սերմերը՝ ա-
ռանձին, միջակ մեծության սերմերը՝ առանձին, ամենից ընտիր
սերմը՝ առանձին:

Այն գյուղերում, վորտեղ դեռևս սերմազտիչներ չկան, սերմը
կարելի յե մաքրել մաղով կամ հետեյալ ձևով. սերմը լցնել ջրով
լիքը մի մեծ կաթսայի մեջ, մի քանի բոպե խառնել ու մի քիչ հա-
ն-

*) Սերմազտիչներն այժմ շատ տարածված են Խորհրդային Մի-
ության մեջ և խորհ. Հայաստանում, ուր գլխավորապես տարած-
ված է «Հեյդե» № 3 սերմազտիչը: Ծանոթ. Խմբ.

դիտա թողնելուց հետո, ջրի յերեսը մնացած բոլոր հատիկները հավաքել, իսկ ջրի հատակը մնացածները գործածել վորպես սերմ:

Յանելուց առաջ թրջած սերմը պետք է չորացնել, ապա ցանել:

ՑԱՆԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

Յուրաքանչյուր բույս ունի իր ցանելու ժամանակը, նայած բույսի տեսակին ու կլիմային:

Աշնան ցորենը դաշտային չրջանում ցանում են հոկտեմբերից մինչև նոյեմբերի 15-ը և վերջը, իսկ լեռնային չրջաններում՝ սեպտեմբերի 15-ից մինչև հոկտեմբերի 1-ը:

Լավ հողագործը պիտի աշխատի, ինչքան կարելի չէ, շուտ ցանել, վերովհետև շուտ ցանած սերմն ուժեղ բույս է տալիս, վոր ավելի լավ է դիմանում ձմրան սառնամանիքներին:

Աշնանացանի ժամանակ հողի կոշտերը շատ չպետք է մանրացնել, վորովհետև կոշտերը ցորենի մատղաշ բույսերը ցրտից պաշպանում են:

Ընդհակառակը, դարնան ցանքի համար, հնարավոր չեղածին չափ, կոշտերը փոքրիկ մի քանի անգամ լավ պետք է մանրել:

ՓՈՑԽԵԼԸ

Գարնանը, յերբ ցորենը կամ դարին մի քիչ բարձրանան, հողի չոր ժամանակ, առավոտյան ցողը վերանալուց հետո, պետք է արտը մի թեթև փոցիկել, փոցիկին տալով հակառակ դիրք, այսինքն՝ առամները դարձած պետք է լինեն վոչ թե առաջ, ինչպես սովորական փոցիկելու ժամանակ, այլ դեպի հեռ: Յեթև առամները դեպի առաջ դարձած լինեն, կարող են բույսերը պոկել:

ՍՈԼԱԽՈՏԵՐԻ ՎՈՉՆՁԱՑՆԵԼԸ

Գետակից հողագործը պետք է վոչնչացնի արտի բոլոր վնասակար խոտերն ու բույսերը, վորովհետև նրանք հողից խլում են բույսերին անհրաժեշտ ոգտակար նյութերը: Յթև մոլախոտերը չվոչնչացնենք, նրանք մեր ցանած բույսերից ավելի արագ աճելով՝ կթեղվեն նրանց, ու մենք վատ բերք կտանանք, հացահատիկը մոլախոտերի ու տարբեր բույսերի սերմերի հետ խառն կլինի:

ՄԱՐԳԱԳԵՏԻՆԵՐԻ ԽՈՏԵՐԻ ՔԱՂԵԼԸ

Ընդհանրապես, գյուղացիները կարծում են, վոր խոտն ինչ-պան ուչ քաղեն, այնքան լավ է: Այս չափազանց սխալ է. այսպիսով դուքն ավելի շատ խոտ ստանան, սակայն ստացված խոտը կլինի վատորակ և վոչ անդարար:

Շուտ քաղած խոտը շատ ավելի ոգտակար ու անդարար է: 100 կիլոգրամ շուտ քաղած խոտն ավելի արժե, քան 150 կամ 200 կիլոգրամ ուչ քաղածը:

Բացի այդ, խոտը ավելի շուտ քաղելով՝ հողն ավելի քիչ է ուժասպառ լինում, և հաջորդ հունձն ավելի առատ է լինում:

Խոտը պետք է քաղել, յերբ դեռևս կանաչ է, յերբ ծալքերը են չորացել ու հատիկները դեռևս չեն կազմվել:

Քաղած խոտը չորացնելու համար պետք է արտում մի քանի անգամ շուտ տալ, բայց պետք է զգուշությամբ չորացնել ու փոխադրել, վոր տեքսիկներն ու ծաղիկները չթափվեն:

Առատ խոտ ստանալու համար խոտի արտը պիտի պարարտացնել քիմիական պարարտանյութերով կամ կենդանիների մեզով:

Ոգտակար է նույնպես դարնանը մարգագետինը փոցիկել, այսպիսով մարգագետինը բարելավվում է ու առատ խոտ տալիս:

Անասունները ձմեռը լավ կերակրելու համար պետք է բավականաչափ խոտի պաշար ունենալ:

Միմիայն մարգագետիններով կամ խոտահարքներով հնարավոր չի բավականաչափ խոտի պաշար ունենալ՝ պետք է նաև մշակել ցանովի խոտեր:

Ցանովի խոտերից չափազանց բերքատու չէ վիկը, վոր ցանվում է առանձին կամ դարու հետ խառն:

Աշնանը, յեթև կես հեկտար տարածություն դարու հետ խառն վիկ ցանենք, ամառը՝ դարին բավականաչափ բարձրանալուց հետո կարելի չէ քաղել, չորացնել ու խուրձեր կապել՝ պահել ձմեռն առանձիններին կերակրելու համար:

Գարու և վիկի այս խառնուրդը չափազանց անդարար կեր է անասունների համար:

ՑՈՐԵՆԻ ՇՈՒՆՁԸ

Պետք է գյուղացին կարողանա իր հացահատիկը ժամանակին հնձել: Յեթև անհոգության կամ ծուլության հետևանքով հունձը մի չարաթ ուշանա, այդ մի մեծ սխալ կլինի:

Այն խորհուրդները, վոր տալիս ենք այս գրքում ցորենը հնձ
լու համար, կարելի չի կիրառել նաև մյուս հացահատիկների վ
րաբերմամբ:

Պետք է խմանալ, վոր շուտ հնձելու դեպքում հատիկը լավ կ
պահվի լինելով հասկից, չի թափվում: Բացի այդ, շուտ հնձած ց
րենի արտն ալելի քիչ է յենթակա բնութքան ալլեայլ պատահա
ների:

Սերմի համար ցանված ցորենը պետք է հնձել մի քիչ ալելի ու

Պետք է խմանալ, վոր հնձելուց 15 որ առաջ ցորենն ալլեայ ա
մասներից սնունդ չի ստանում, ալլ միայն տերեւներից է ստ
նում:

Յեթե վարեկ պատճառով անհնար է հուսնն իր ժամանակ
անել, ապա մեծ կորուստ չունենալու համար, լավ կլինի հուսն
սկսել կես գիշերից մեկ կամ յերկու ժամ հետո: Գիշերվա խոն
վությունը հատիկը կպահ է պահում հասկին ու քիչ է թափվում

Հուսնն սկսելով գիշերը, պետք է վերջացնել կես սրվա շող
բից առաջ է, քնդհանրապես որվա շող ժամանակ հուսն չպետք
անել:

Ճիշտ է, ուշ հնձած ցորենի հատիկները կալսելու ժամանա
ալելի շուտ են բաժանվում հասկից, քան շուտ հնձածինը, բայց ս
վելի լավ է կալսելու ժամանակ մի քիչ ալելի ալլատանք թափ
ու ժամանակ կորցնել, քան քիչ ցորեն ստանալ:

Ինչ վոր ասացինք ցորենի համար, նույնը կարելի չի ասել նա
գարու և վարսակի համար:

Ուժեղ պարարտացումը դարու վրա ալելի լավ է անդրադա
նում ու ցորենի նման պառկելու վառնդ չունի:

Ցորենի նման, դարին ու վարսակին ել պետք է շուտ և առ
վտայան վաղ հնձել՝ հատիկները չթափելու համար:

Յեթե ցորենի, դարու կամ վարսակի արտի մեջ մրբիով վ
րակված հասկեր լինեն, պիտի կտրել և ալրել:

ՏԱՐԵԿԱՆ (ԶԱՎԴԱՐ)

Լեռնային գոտիներում, ուր ցորեն չի աճում, տարեկան է
ցանում: Տարեկանը շատ լավ աճում է նաև թույլ հողերում, վոր
տեղ մյուս հացահատիկները վատ բերք են տալիս:

Կտակած չկա, վոր յեթե «տարեկանի հողերը» պարարտացվեն,
շատ լավ բերք կտալ:

Տարեկանի ալլուրից կամ կիսով չափ ցորենի ալլուրի խառ
նուրդով պարարտած հացը շատ համեղ է:

Յեվրոպայում տարեկանի դարմանը չափազանց հարգի չի ու
թանգ արժե: Նրա ծղոտներից գլխարկներ են պարարտում: Նա
չափազանց դիմացկուն է և դործ և աճվում նաև տանիքները ծած
կելու համար:

ՀԱՅԱՀԱՏԻԿՆԵՐԻ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Մրբիկը վնասում է ցորենին և մյուս հացահատիկներին՝ հատկ
բունելուց հետո: Յերբ արտն այս հիվանդությունով վարակվում
է, հասկերն սկսում են սևանալ, հատիկը հեշտությամբ փշրվում
և վեր է աճվում սև փոշու, վորից վատ հոտ է դալիս: *)

ՊԱՅՔԱՐ ՄՐԻԿԻ ԴԵՄ

Այս հիվանդությունից աղատվելու համար ցորենի կամ մյուս
հացահատիկների սերմը պետք է լվանալ պղնձարջասպի (կապույտ
քարի) ջրով: Փայտե տակաոփ մեջ պետք է լցնել 100 մաս ջուր և
նրա մեջ լուծել 2 մաս պղնձարջասպ, ապա հատիկը թրջել այդ
ջրով: Թրջելուց հետո սերմը պետք է փռել—չորացնել, վորից հե

*) Մրբիկը սունկ է, նրա սերմը կոչվում է սպոր (հասարակ աչ
քով հաղիվ նկատելի) և սև փոշով ծածկում է ցորենի հատիկը:
Յերբ մենք մրբիկով վարակված սերմ ենք ցանում, ուրեմն՝ ցանում
ենք նաև մրբիկի սպորները: Սպորը ցորենի հատիկների հետ միա
սին սկսում է աճել: Այդ սպորները տալիս են մազմզուկներ, վո
րոնք տարածվում են մատղաջ ցորենի մեջ ու նրա հետ ել աճում
են: Այստեղ սպորից սունկ է դուրս գալիս և շարունակում է դար
գանալ իհարկ հացարույտերի: Հենց վոր հացարույտը հասկ է բրո
նում, սունկն իր մազմզուկները տարածում է նաև հատիկների մեջ
հենց այն ժամանակ, յերբ հատիկներն սկսում են հասնել: Սունկի մազ
մզուկները մտնելով հատիկների մեջ՝ քայքայում են հատիկները
միջուկը և այստեղ ամբարում հաղարավոր սպորներ: Ծանոթ. եմբ

ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆ

Այն բոլոր յերկրներում, վորտեղ յեգիպտացորեն և հասկեր մշակում են այն:

Այդ բույսը ցորենից յերկու ու նույնիսկ յերեք անգամ բերք և տալիս:

Յեգիպտացորենի բազմաթիւ տեսակներ կան.—

1. ՇԱՔԱՐԱՍՅԻՆ ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆ.— Ուտում են ջրի մեջ և չափ կամ կրակի վրա խորոված: Այս տեսակը շատ քիչ տալիս:

2. ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆ.— Ունի գեղին կամ սպիտակ ու կլոր հատիկներ և տալիս և միջակ բերք:

3. ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆ, վոր կոչվում «ձիու առամ»: Այս տեսակը մեծ քանակութեամբ հատիկ և տալիս հոգը պարարտացնելով՝ մի հեկտարից կարելի յե ստանալ հազար կիլոգրամ բերք: *)

Յեգիպտացորենում լավ պարարտացրած հողերում յեգիպտացորենները հասնում են մինչև 3 մետր բարձրութեան:

Յեգիպտացորենն այն առավելութունն ունի, վոր չի պահանջում ել հողն ուժեղ լինի, ինչպես այդ պատահում է ցորենի հետ:

Վերը հիշած առաջին յերկու տեսակներն ավելի վաղ են առնանում, մինչպես ամերիկյան տեսակը հասունանում և 4-5 ամս:

Տաք կլիմայական պայմաններում յեգիպտացորենն աճում է հասունանում: Յեթե յեգիպտացորենը ջրովում է, ապա շատ բերք և տալիս:

Յեգիպտացորենի այն տեսակները, վորոնց ցողունը շատ բարձրանում, պետք է ցանել ավելի խիտ, իսկ բարձր ցողունեցող տեսակները՝ ավելի նոսր:

Յեգիպտացորենը պահանջում է լավ մշակած ու հերկած լինչքան հողը խոր է հերկված, այնքան բերքը հաջող է լինում: Գարնանը, յերբ յեգիպտացորենը գեոնա շատ չի բարձրացել:

*) Կա յեգիպտացորենի և մի այլ տեսակը, վոր տալիս են քանակութեամբ մասնա: Այս տեսակը մշակում են սիրիայի և քաղաքում համար: Ծանոթ եմք.

ը և նոսրացնել: Պետք է նաև մի քանի անգամ հողը փափկացնել ուղիտները քաղհանել:

Յերբ ցողունները հիտուն սանտիմետր բարձրութեան հասնեն, քիչ և նրանց բույսը լցնել, ինչպես կարող լինի: Այս բանը կի յե անել ձեռքի գործիքներով, արորով կամ կուլակի մասով: Կուլակի մասով ձեռքերը, անցնում է շարքերի միջով ու ավ ծածկում յեգիպտացորենի ցողունների ներքևի մասը:

Բույսը տալիս ավելացնում է արմատները և այսպիսով բույսն յի շատ սնունդ և ստանում ու ավելի բերք տալիս:

Լավ հասնելուց հետո հատիկը պետք է պոկել ցողունից և ել շվաք տեղ՝ չորացնելու համար:

Յեթե յեգիպտացորենն ալյուր և հաց պատրաստելու համար պահվում, այդ պետքում պետք է հատիկը չըջատող տերևները ել ու հատիկները լավ չորացնել: Նկատված է, վոր լավ չչորացած հատիկների ալյուրից պատրաստված հացը վտանգավոր հիվանդություն է պատճառում:

Սերմացուն ցորենի նման պետք է ընտրել ամենալավ հատիկներ և վերցնել հատիկի մեջտեղի հատիկները, վորոնք ամենից լավ պետք է կարծել, վոր հատիկի ներքին հատիկները, վորոնք ամենախոշորներն են, սերմի համար ավելի լավ են: Ընդհանրապես կի մեջտեղի հատիկները թեև ավելի փոքր են, բայց վորպես հացու ավելի լավ են:

ՅԵԳԻՊՏԱՑՈՐԵՆԻ ՈԳՏԱԿԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Հատիկից ստացված ալյուրից պատրաստում են հաց և զանազան կերակուրներ:

2. Մի շարք յերկրներում անասուններին դարու կամ վարսակի տարեկան կերակրում են յեգիպտացորենով:

3. Յեգիպտացորենը լավ կեր է նաև հավերի և այլ ընտանի անասունների համար:

4. Յեգիպտացորենի հատիկի մազերը գործածվում են բժշկության մեջ վորպես դեղ:

5. Հատիկի տերևներից պատրաստում են անկողին ու բարձրերես. նրանք շատ առողջապահական են:

6. Հատիկը բաժանելուց հետո, հատիկի մնացորդ փայտային մասը լավ վառելանյութ է:

7. Հասունացման շրջանում, յերբ հասկի մազերն սկսում են աճել, չորանալ, կարելի չէ ցողունի վերևի մասը, ամենաբարձր հատվածը, կտրել ու տալ կենդանիներին, վորպես կանաչ կեր, որը սկսում են չորանալ ու պալարները փափել, այդ դեպքում պետք վերացնում է կովերի կաթը: Այն շրջաններում, վորտեղ խոտն թփերը սրսիկը բարդոյան հեղուկով: Այդ հեղուկը պատրաստենք չկան, յեզիպատացորենը պետք է ցանել և կանաչ ցողունը տրվում է հետևյալ ձևով.—100 կիլոգրամ ջրի մեջ լուծում են յերծածել վորպես կեր:

8. Յեզիպատացորենից պատրաստում են սպիրտ և դարե՛կտրակել հիվանդությունը յերևալուց առաջ և սրսիկի մեքենայով: Կրկնում ենք, յեզիպատացորենը պահանջում է մեծ քանակությամբ պարարտանյութ և չափազանց ուժասպառ է անում հողի համար:

ԿԱՐՏՈՑԻԼ

Կարտոֆիլը չափազանց ոգտակար բույս է, այդ պատճառով Յեվրոպայում չկա մի գյուղացի, վոր իր արտի մի անկյունը կարտոֆիլ չցանի:

Կարտոֆիլ կարելի չէ մշակել համարյա բոլոր հողերում, կայն ընդհանրապես նա սիրում է բարակ, ավազոտ, լավ պատացված ու մշակված հող:

Կալաբիյն հողերում, թեև կարտոֆիլի մեծ բերք է ստացվում սակայն յեփելուց հետո լինում է կոշտ և անհամ, մինչդեռ ավել հողերում բերքը լինում է քիչ, բայց ավելի ընտիր և համեղ:

Ընդհանրապես կարտոֆիլը տնկում են դարնանը:

Կարտոֆիլի հողը պետք է գուլթանով շատ լավ հերկված լինի յեթե տարածությունը փոքր է՝ բահով խոր փորած և գոմբով լավ պարարտացրած:

Սերմի համար պետք է ընտրել ամենից առողջ, սե բծեր չունեցող, չորրորտնած կարտոֆիլներ: Շատ խոշոր կարտոֆիլ վորպես սերմ գործածելու դեպքում, պետք է կտրել ու յերկամ յերեք մաս անել այն ձևով, վոր յուրաքանչյուր մասի վրա աչքեր լինեն: Կտրված կողմը պետք է դնել հողի վրա, իսկ ավելի զործածել վոչ վորպես կեր, վոչ ել վորպես սերմ, կարելի չէ տալ խոզերին, բայց յեփելուց հետո: Կարտոֆիլը պետք է տնկել չարքերով. շատ չարքից հետո պետք է լինի մոտավորապես 70 սանտիմետր, բունը-բնից 100 սանտիմետր:

Յերբ բույսն սկսում է տերև տալ, հողը պետք է փափկացնել մոլախոտերը՝ վոչնչացնել, իսկ յերբ թուփը հասնում է ութ մետրի բարձրության, պետք է բուռն տալ: Լավ բերք ստանալու համար յերկու կամ յերեք անգամ պետք է հողը փափկացնել և

համար յերկու կամ յերեք անգամ պետք է հողը փափկացնել և

Յեթե կարտոֆիլը հիվանդանում է, այսինքն՝ յերբ տերեփն վերև, կտրել ու տալ կենդանիներին, վորպես կանաչ կեր, որը սկսում են չորանալ ու պալարները փափել, այդ դեպքում պետք վերացնում է կովերի կաթը: Այն շրջաններում, վորտեղ խոտն թփերը սրսիկը բարդոյան հեղուկով: Այդ հեղուկը պատրաստենք չկան, յեզիպատացորենը պետք է ցանել և կանաչ ցողունը տրվում է հետևյալ ձևով.—100 կիլոգրամ ջրի մեջ լուծում են յերծածել վորպես կեր:

Կան կարտոֆիլի զանազան տեսակներ, որինակ՝ վաղահաս տեսակներ, վորոնք հասնում են յերեք ամսվա ընթացքում, ուշահասները՝ 4-5 ամսվա ընթացքում:

Վաղահաս տեսակները քիչ բերք են տալիս, իսկ ուշահասները՝ շատ: Կան տեսակներ, վորոնք մի հեկտարին տալիս են 2000-2500 լիտր: Պետք է ասել, վոր այդքան բերք ստացվում է միմիայն հողը լավ պարարտացնելուց հետո:

Կարտոֆիլից հետո, յեթե նույն հողի վրա հացահատիկ է ցանվում, շատ լավ բերք է ստացվում, վորովհետև կարտոֆիլի համար հողը պարարտացնելով, նրանից ոգտվում է նաև ցորենի ցանքը:

Կարտոֆիլն զդուլությամբ պետք է հավաքել, վոր պալարները չվերափորվեն:

Հողից հանած կարտոֆիլը պետք է մի օր թողնել արտում, վոր մի քիչ չորանա, այլապես շատ չուտ կլիտի:

Կարտոֆիլը պետք է պահել հով տեղ, առանց կույտեր կազմելու:

Ձմեռը ցրտից պահպանելու համար կարելի չէ ծածկել ծղուտով կամ գարմանով:

Գարնանը, յերբ կարտոֆիլն սկսում է ծլել, պետք է ծիլերը մեկ-մեկ պոկել:**)

Այն կարտոֆիլը, վոր փչացած լինելու պատճառով չի կարելի գործածել վոչ վորպես կեր, վոչ ել վորպես սերմ, կարելի չէ տալ խոզերին, բայց յեփելուց հետո:

*) Այս հիվանդության դեմ կովելու ամենահիմնական միջոցը ցանքաշրջանառություն կատարելն է: Կարտոֆիլը նույն հողամասը պիտի վերադառնա մի քանի տարուց հետո: Ծանոթ. Խմբ.

**) Ծլած կարտոֆիլներից պոկած ծիլերով անասուններին կուլակելի չի կարելի, թունավոր է: Ծանոթ. Հեղինակի:

ԱՌՎՈՒՅՏ

Առվույտը, վոր թուրքերեն «յոնջա» են ասում, չափազանց ուղտակար բույս է: Այդ բույսը շատ առատ ու անդարար խոտ տալիս: Առվույտը յերկու և նույնիսկ յերեք անգամ ուժեղ և սովորական խոտից:

Յեթե առվույտը ջրովում և, 3-4 անգամ կարելի չե քաղել:

Առվույտի առատ խոտ ստանալու համար պետք և հողը հերկել շատ խոր 8-10 սանտիմետր խորութեամբ:

Մեկ անգամ աշտպես խոր հերկելուց հետո, պետք և մի քանի անգամ և կրկնահերկ անել, վոր հողը մանրանա:

Գարնանը լավ կլինի հողը մոխրով պարարտացնել, հետո ցանել: Սերմը պիտի լինի մաքուր: Սերմը հողով ծածկելու համար ավանդ և շատ թեթևով փոցխել և յեթե հողը չոր է, մի անգամ ջրել:

Առվույտի ցանքը կարող և տեղի 5-10 և նույնիսկ 20 տարի տեղիդուրթյունը կախված և գլխավորապես սերմի տեսակից և հատկութունից, ուրեմն՝ պետք և շատ լավ սերմ ցանել:

Յերկրորդ տարուց հետո, գարնանը և աշնանը, առվույտի արտը պետք և փոցխել. չպետք և վախենալ, թե փոցխի ստամոքսը կարող են արմատները վնասել:

Ամեն տարի առվույտի արտը պետք և պարարտացնել քիմիական պարարտանյութերով, մոխրով կամ կենդանիների մեզով: Ամառն անասուններին կարելի չե կանաչ առվույտ տալ, բայց պետք և զգուշանալ միանգամից շատ տալուց, վորովհետև կարող և փորձուցք առաջանալ և անասունը սատկի:

Յերբ առվույտը պառավում և, տեղը պիտի վարել ու ցորեն ցանել: Առվույտը մյուս բույսերի նման, հողն ուժից չի գցում, այլ ուժեղացնում և և նրանից հետո նույն հողի մեջ մի քանի տարի հացահատիկ ցանելով, առատ բերք և ստացվում:

Առվույտը պետք և քաղել նոր ծաղկած ժամանակ, յեթե ծաղկելուց հետո յերկար անբազ մնա, ուժը կկորցնի ու կստացվի փառարակ խոտ:

Խոտը չորանալուց անմիջապես հետո պետք և հավաքել և մեջ գեղեր դնել: Յեթե առվույտը յերկար ժամանակ մնա արտում, տերեմները կթափվեն ու նա իր արժեքը կկորցնի:

ԳԱՅԼԱԽՈՏ

Առվույտի գլխավոր թշնամին դալախտան և (դելուկ): Գալախտան ուրիշ բույսերի հաշվին ապրող մի պարագիտ բույս է, վոր մաղի նման նուրբ թելեր և տալիս ու փաթաթելով առվույտի ցորդոններին՝ հյուսթը ծծում, վորնչացնում և այն:

Հենց վոր առվույտի մեջ գալախտա յերևա, յերեվացած տեղն իսկույն պետք և մի քիչ փորել, դարձան ածելով այրել. կրակը վորնչացնում և այդ վնասակար բույսն ու նրա սերմը:

ԲԱՄԲԱԿ

Բամբակի մշակությունը Խ. Հայաստանում հետզհետե դարգանում և:

Այդ կուլտուրան յուրաքանչյուր յերկրի համար մեծ հարստութեամբ աղբյուր և հանդիսանում: Բամբակի չնորհիվ և, վոր Յեղիպոտի գյուղացին, վոր սրանից 60-70 տարի առաջ նույնիսկ մի զույգ տրեխի փող չունեի, այսօր կառքեր, ավտոմոբիլներ ունի:

Բամբակի առատ ու լավ վորակի բերք ստանալու համար պետք և կիրառել մի շարք պայմաններ, վորոնցից գլխավորները հետևյալներն են.—

Ամենից առաջ՝ բամբակի հողն աշնանը պետք և հերկել և, ինչքան կարելի չե, խոր: Գարնանը հողը մի քիչ չորանալուց հետո կրկին հերկել, հերկից հետո փոցխել-հողը լավ մանրացնել, վորից հետո ցանել տեղական սովորութեան համաձայն: Բամբակի սերմը բոլորով լինելով, դժվար և կանոնավոր ցանել: Այս պատճառով՝ ցանելուց 12 ժամ առաջ այն պետք և ջրով թրջել հետո խտանել վնջիտարի աղբի կամ մոխրի հետ փոքրիկ դնդիկներ դարձնել և մյուս օրը ցանել:

Ցանելուց հետո, յեթե արաթ չի արված-ջրել և մի քանի օր հետո, յերբ հողը քեչի գա, տափանել, վոր հողը չպնդանա ու խոնավությունը պահի:

Յերբ սերմը ծլի ու բույսը 10-15 սանտիմետր բարձրանա, պետք և նոսրացնել ու հողը փափկացնելով՝ մոլախոտերը վորնչացնել:

Այս գործողութիւնը պետք է կրկնել մի քանի անգամ, հա-
կառակ զեպքում, մոլախոտերը բարձրանալով կիսեղանի բամբակ-
կին ու կծծեն հողի ամբողջ սնունդը:

Փափկացնելու շորհիմ հողը մնում է խոնավ, ու բամբակ-
չուտ-չուտ ջրելու կարիք չի պահում:

Հին առաձն ասում է—«հողի յերկու անգամ փափկացնելը հա-
վասար է մի անգամ ջրելուն»: Յեղիպոտոսում լավ հողագործները
5 անգամ հողը փափկացնում են:

Բամբակը չափազանց չպետք է ջրել, վարովհետեւ չափազան-
ջ ջրելը վնասում է բամբակին:

Բամբակի արտը պետք է ուժեղ պարարտացնել, յիժե հնա-
րաւոր է՝ դոմալլով:

Ոգտակար է նուշպղն մոխիրը:

Այն շրջաններում, վորտեղ բամբակն ուշ է հասնում, քիմիա-
կան պարարտանյութերը թեւեւ բերքն ավելացնում են, բայց մին-
նույն ժամանակ բերքահամարն ուշացնում են:

Իսկ շուտ հասնող շրջաններում քիմիական պարարտանյութե-
րը չափազանց սգտակար են. նրանք վաղ միայն բերքն են ավե-
լացնում, այլ և տալիս են շատ նուրբ մանուշ:

Վորպակոյի բամբակը լույ (կնդուղ) շատ բունի ու շուտ հա-
նի, հենց վոր սկսում է ծաղկել, թիւերի վրայինները պիտի տալ:

Յեղիպոտոսում բամբակը ցանում են շարքերով. շարքերը
միմյանցից հեռու յին լինում մեկ ու կես արշին, նայած հողի տե-
սակին, իսկ շարքերի վրա՝ թուփը թիւից-կիտից մինչև մի արշին հե-
ռու*):

Բամբակի ցողունները պետք է հողից հանել ալբել և մոխիրը
փռել արտի մեջ՝ պարարտացնելու համար:

Յերկու տարի իրար հետեից միննույն հողում բամբակ չպի-
տի ցանել, իսկ յիժե մյուս տարին բամբակի հողը պարարտաց-
վում է, կարելի չէ յերկու տարի իրար հետեից ցանել:

*) Մեր պայմաններում, նայած հողի տեսակին, շարքերի
հեռավորութիւնը պիտի անել 50-70 սանտիմ, իսկ թուփը թիւից
30-40 սանտիմ: Մանր. խմբ.

Հայաստանի այն հողերը, վորոնք Խորհրդային էշխանու-
թյան ջանքերի շորհիմ փոփոխվում են, ինչպես Սարդարապատի
դաշտն ու Ղոբար, և վորոնք մինչև այժմ անմշակ ելին, կարող
են ցանովել ցորեն կամ բամբակ:

Բամբակը ցորենի նման աղի հողերից չի վախենում. մինչ-
վեռ աջպիտի հողերի մեջ ցորենը բերք չի տալիս, բամբակը կա-
րող է բախարար բերք տալ:

Յեղիպոտոսում բամբակի հողը հունվար ամսից են հերկում,
հերկում են յերեք անգամ և ամեն անգամ, հերկից հետո, փոց-
խում են կամ գլան պտտացնում, վոր կոշտերը մանրի:

Առաջի հերկին հողը կրկին անգամ պարարտացնում են քի-
միական պարարտանյութերով:

Յեղիպոտոսում բամբակը շարքերով են ցանում, մեկը մյու-
սից 70-90 սանտիմեր հեռավորութիւնով: Արորով ակունքներ են
բաց անում: Յիժե բամբակի ցողունը մեկ մետրից ավելի չէ
բարձրանում, շարքերի հեռավորութիւնն անում են 70 սմ. իսկ
յիժե բամբակի ցողունը բարձրանում է մեկ ու կես մետր կամ
մի մետր, շարքերի հեռավորութիւնն անում են 90 սմ. *):

Շարքերի ուղղութիւնը պիտի լինի արեւելքից-արեւմուտք:

Բացված ակունքները պետք է լինեն միմյանի միմյանի խորութեան,
ակունքի մեջ կոշտեր չպետք է լինեն, իսկ յիժե կան. թորիտով

*) Բամբակի ցանքն ակունքերով նպատակահարմար է անել
այն հողերում: վորոնք փխրուն են, ունեն հատկային կազմութիւն
և ջուրը հեշտութեամբ են ծծում:

Փոշիացած հողերում, ինչպիսին են մեր Արարատյան դաշտի
հողերը, ակունքերով ցանք անել անկարելի չէ: Այստեղ ամենա-
նպատակահարմարը մարդային սխտանն է:

Բամբակի հողն աշանքը պիտի հերկել 4-5 վերջով խորու-
թեամբ և զարնանը կրկնահերկ անել, լավ փոցել և ամբողջ հո-
դը բաժանել մարգերի այնպիսի լայնութեամբ, ինչ լայնութեան
վոր յերկու կամ յերեք խոփանի շարքացան մեքենան անի. և
ցանքը կատարել շարքացանով:

Շարքացան չլինելու դեպքում, բամբակը պիտի ցանել ձեռ-

պետք է մանրացնել: Ակոսները պետք է լինեն ուղիղ ու մաքուր, ազոսի խորությունը, տակից մինչև հոգի յերեսը, պիտի լինի 25-ից 30 սմ. ու նույնիսկ՝ ավելի:

Ցանձր.— Բամբակը պետք է ցանել դարնան ցրտերն անցնելուց հետո: Ինչքան շուտ ցանվի, այնքան լավ է, պայմանով, վոր դարնան սառնամանիքները չվասեն:

Ցանքն անում են 12—15 տարեկան տղաներն ու աղջիկները, ամեն մեկը վերցնում է մի ակոս ու ցանում: Նրանք ձախ ձեռքով վերցնում են մի փոքր կողով, իսկ աջով՝ 20 սմ. յերկարության մի սուր փայտ. այդ փայտով մեկը մյուսից 40—50 սմ. հեռու փոսիկներ են անում, յուրաքանչյուր փոսիկի մեջ 5 կամ 6 սերմ պցում, ապա փայտով կամ ձեռքով հողը տալիս վրան:

Սերմը չափազանց խոր չպետք է թաղել, վոր բամբակի ծիրերը հեշտությամբ հողից դուրս գան:

Ամեն մի փոսիկի մեջ 5, 6 կամ 8 սերմ են պցում, վոր ծիրն ապահովված լինի: Ավաղոտ հողերում պետք է պցել ավելի քիչ սերմ իսկ կավային հողերում՝ ավելի շատ:

Ջրելը.— Ցանքը վերջացնելուց հետո պետք է ջրել, բայց ջուրը չպետք է ամբողջովին լցնի ակոսները, այլ միայն $\frac{3}{4}$ մասը բռնի:

Հողը լավ թրջվելուց հետո ջուրը պետք է կտրել ու ակոսների կամ մարգերի մեջ վոչ մի կաթիլ ջուր չթողնել:

Բուրքերով:— Ցանող բանվորները փոքրիկ սրածայր փայտեբով փոսիկներ են բաց անում և ամեն մեկի մեջ 4—5 սերմ պցում ու մի բարակ հող տալիս վրան: Փոսիկներն անում են մարգերի թմբերի յերկու կողմերում, իսկ մարգի մեջ՝ շախմատի ձևով:

Բամբակի սերմը ցանելուց առաջ պիտի թրջել: Յեւ լավ կլինի թրջել հոսող ջրով: Հոսող ջուր չլինելու դեպքում թրջոցի ջուրը պիտի շուտ—շուտ փոխել: Ջրից հանած սերմը յերկար ժամանակ չպիտի իրար վրա հավաքած պահել, վորովհետև կտաքանա ու ծիրեր կարձակի:

Բամբակը պիտի ցանել չարքերով և անպատճառ չարքացան մեքենայով: Շարքացանը հեշտացնում, արագացնում և եժանացնում է աշխատանքը:

Ծանոթ. խմբ.

10—15 որվա մեջ սերմն սկսում է ծիրել, ու ծիրերը հողը ծածկելով՝ տալիս են առաջին տերևները:

Յեթե 10 որից հետո չծլած սերմեր պատահեն, պետք է առնել, արդյոք սերմը չի՞ փակել, իսկ յեթե փակել է, նախկին փոսիկից 10 սմ. հեռավորության վրա 2 մատնաչափ խորությամբ նոր փոսիկ փորել ու մեջը 4—5 սերմ պցել, նախապես, իհարկե, մի դիչեր սերմը ջրի մեջ պահելով: Սերմը պցելուց հետո մի քիչ պետք է ջրել և մեկ կամ մեկ ու կես մատնաչափ հաստությամբ չոր հողով ծածկել: Ծլելուց հետո 45-ից մինչև 50 որ բամբակը չեն ջրում, վորից հետո, յեթե ջրելու կարիք կա, ջուրը բաց են թողնում ակոսների մեջ, հսկելով վոր ջուրը չբարձրանա մինչև բույսի բուկը:

Ջրելուց անմիջապես հետո ջուրը պետք է կտրել:

Այդ ջրելուց 10 որ հետո հողը պետք է թորխել, ու յերբ բույսերը հասնեն 15—20 սմ. բարձրության, պետք է յերկրորդ անգամ թորխել ու նոսրացնել, յուրաքանչյուր փոսիկի մեջ թողնելով յերկու թուփ, ամենից ուժեղները, իսկ մնացածները հանել:

Դրանից հետո պետք է նորից ջրել: Ընդհանրապես՝ վոչ շուտ պետք է ջրել, վոչ էլ՝ չափազանց շատ: Շատ ջրված բամբակը մեծ ցողուն է տալիս, բայց բերքը քիչ է լինում:

Հողը քորխելու նպատակն այն է, վոր արտի յերեսը բռնած կեղևը պոկի, հողը փափկացնի ու մոլախոտերը վոչնչացնի: Հողը թորխում են ձիաքարչ կուլտիվատորներով կամ թորխերով, վոր տարբեր յերկրներում լինում է տարբեր մեծության ու տարբեր ձևի: Հողը թորխելու հետ միասին հավաքում են թփի ջուրջը և մի մի քիչ բուկը տալիս:

Թորխելուց հողը խոնավությունն ավելի յերկար է պահում իր մեջ, ու դո՛ւրըշխացումը դանդաղ է կատարվում: Ընդհանրապես թորխում են 4 կամ 5 անգամ:

Յերբ բամբակի ցողունը բարձրանում է և ալիս հնարավոր չի արտի մեջ մտնել, թորխելը դադարեցնում են:

Բամբակի չանաք.— Յեղիպտոսում բամբակի չանաքն սկսում են սեպտեմբերի 10-ին կամ 15-ին, յերբ կնիւղների մեծ մասը բացված է լինում: Ընդհանրապես այս դործը կատարում են կանայք կամ յերիտաներ:

Համարված բամբակը փռում են խտրների վրա, վոր մի քիչ

չորանաւ. չոր տերեւները, կեղտոյի մնացորդներն ու մեռած բամբակն իրարից ջրկում են: Այս գոծրոյութիւնը կատարում են միմեկին անգամ և բամբակը բոլորովին մաքրելուց հետո. միայն տալ, փորակել բոլորին արեւահայաց են ընկնում, քիչ, բայց լավ լցնում են մեծ պարկերի մեջ ու փոխադրում պահեստները:

Առաջին չանաքից հետո, յերբ հողը չորանում է, կեղտոյնի բացմէն հեշտացնելու համար նորից են ջրում ու մի քանի օրից սկսում յերկրորդ չանաքը:

Առաջին և յերկրորդ չանաքները տալիս են բնար. բամբակի խիլ յերրորդը՝ փառ: Յերրորդ չանաքի ժամանակ հալաքած կանաչ կեղտոյնները փութում են արեւի տակ փորոնք բացվում և նույնպէս լավ բամբակ են տալիս:

Բամբակի կեղտոյը բացվելուց հետո, յերկար ժամանակ չլիւար և թողնել ցողունի վրա, փորով հետեւ արեւը չորացնում է բամբակը ու վորակը վատացնում: Բացի այդ, ցողունի վրա յերկար ժամանակ մնացած բամբակը թափվում է դեռին ու կեղտոտվում:

Այն չըջաններում, փորակել աշուն ցրտին ու անձրեւները չուտ են սկսում ու բամբակը դժվար է համում, հողը չլիւար և չափանցանց պարարտացնել գոմաղբով կամ աղտոտային պարարտանյութերով, փորով հետեւ աղտոտ ու չացնում է հատնելը, բնդհատակը՝ հողը պետք է պարարտացնել սուպերֆոսֆատով, փոր արագացնում է կեղտոյնների բացմէնը:

Քսան հինգ տարի առաջ, յերբ Յեղիպոտոսում դեռևս բամբակի հիմնդրութիւն չկար, մի հեկտար լավ հերկված ու մշակված հողից ստացվում էր մոտավորապէս յերեք հազար կիլոգրամ հեղու վոր բամբակ, վոր գոեւուց հետո տալիս էր 1000 կիլոգրամ մաքուր բամբակ:

Բայց այժմ, յերբ դանիացի հիմնդրութիւններ վնասում են բամբակին, մասնավորապէս փորկալու յի միջոցը, բերքն ցղալիւրեն պակասել է: Այժմ, չնայած մեծ խնամք և տարվում բամբակի մշակութեան վրայ, անտոտոհնայիմ մի հեկտարից 450 կիլոգրամ մաքուր բամբակ հաղելի է ստացվում:

ՄԱԿՈՏԻ ՄՇԱԿՈՒՅՑՈՒՆԸ

Միայնութի մշակութեան հատկապէս զբաղված չլինելով, ինչու մշակութեան վերաբերմամբ տալիս են շատ համառոտ տեղեկութիւններ:

1. Դաշտային շրջաններում՝ ծխախոտից բերք չուտ է ստացվում, սակայն վատորակ. մինչդեռ նախախոտային շրջաններում, փորակել բոլորին արեւահայաց են ընկնում, քիչ, բայց լավ վորակի բերք է ստացվում:

2. Միայնութի համար չափազանց ոգտակար է վոշխարի ու այլ ծի աղբը, ուրեմն՝ նպատակահարմար է ծխախոտի տրոսի մեջ, նախքան ցանելը, փոշխարի ու այլ ծի հոտեր բաց թողնել:

3. Միայնութի վորակը մեծ մասամբ կախված է տերեւները չորացնելու ձևից:

4. Միայնութի մշակութեան հաջողութիւնը և առատ բերք առանալու գլխավոր պայմանը պարարտացումն է: Բացի գոմաղբից, ծխախոտը կարելի չէ պարարտացնել հանքային պարարտանյութերով, գլխավորապէս կալիանական պարարտանյութերով:

ԻԱՂՈՂԻ ՄՇԱԿՈՒՅՑՈՒՆԸ

Հայաստանի հողը և կլիման չափազանց նպաստավոր են խաղողի մշակութեան համար: Մեր յերկրից ստացվում է թե՛ ուտելու թե՛ դիւնու համար հրաշալի խաղող:

Խաղողի մշակութեան հաջողութեան գլխավոր պայմանը հողը շատ խոր հերկելն է: Աշնանը հողը պետք է շուտ տալ 50 սանտիմետր խորութեամբ: Երկրայումս արակատրներով կարելի չէ հողը հերկել այդ խորութեամբ, խիլ յեթե տրակատրներ չկան, այդ դործողութիւնը կարելի չէ բահով անել:

Այս ձևով հերկված հողը դարձանք պետք է գոմաղբով պարարտացնել, ապա կրկին հերկել ու հողը լալիմանրացնելուց հետո մոտերը տնկել, յերկրում կամ շրջանում ընդունված հեռավորութեամբ:

ՄԱՍԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մեծ նշանակութիւն ունի մատերի խնարութիւնը. խաղողի այգու ապագան նրանից է կախված: Դժբախտաբար այդ բանի վրա շատ ուշադրութիւն չեն դարձնում:

Մատի ընտրութեան համար պետք է նկատի ունենալ հետևյալ պայմանները։—

Այն ճյուղերը, վորոնցից մատ են կտրում, պետք է լավ հասնանքաճ լինեն։

Այդ ճյուղերի, փայտի ու կեղևի վրա չպետք է լինեն ու բծեր

Չպետք է ընտրել շատ հաստ ճյուղեր, վորոնց աչքերը միայնցից շատ հեռու չեն։ Ընդհակառակը, ընտրած մատը պետք է լինի միջակ հաստութեան ու աչքերը՝ միմյանց մոտ։

Չպետք է ընտրել աշխարհի մատեր, վորոնց միջուկը հաստ լիակ կեղևը՝ բարակ։ Ընդհակառակը՝ պիտի ընտրել աշխարհի մատերը, վորոնց միջուկը բարակ է ու կեղևը՝ հաստ։ Փորձերը ցույց են տվել, վոր այս վերջին տեսակի մատերն առաջինից յերկու անգամ ավելի պտուղ են տվել։

ՆՈՐ ԱՅԳՈՒ ԽՆԱՄԲԸ

Առաջի տարին նոր անկված վաղերը պտուղ չեն տալիս։ Երկրորդ տարին յերկու կամ յերեք փոքր վողկույղներ են տալիս վորոնք անմիջապես պետք է կտրել, վոր մատղաշ վաղն ուժի չընկնի ու յերրորդ տարին ել լավ բերք տա։

Խաղողի վաղերն առաջին իսկ տարիներից յենթակա յեն հի վանդութունների, այդ պատճառով ամառվա ընթացքում նրանք պետք է սրսկել բարդայան հեղուկով։

Բորդոյան հեղուկը պատրաստում են հետևյալ կերպ. 100 կիլոգրամ ջրի մեջ լուծում են յերկու կիլոգրամ պղնձարջասպ և յերկու կիլոգրամ չհանդած կիր։

Բորդոյան հեղուկը սրսկում են հատուկ սրսկիչ մեքենաներով։

Խաղողի վաղը բորդոյան հեղուկով պիտի սրսկել յերեք անգամ, առաջին անգամ՝ մինչև ծաղկելը, իսկ յերկրորդ և յերրորդ անգամ՝ ծաղկելուց հետո։

Չպետք է սպասել, վոր վաղը հիվանդանա, այլ այդ յերեք սրսկումը պիտի դարձնել պարտադիր։

Խաղողի այդու հոգը պետք է մի քանի անգամ թորվել, քուլտուրներից ազատվելու համար։

ՀԻՆ ԱՅԳՈՒ ԽՆԱՄԲԸ

Խաղողի բերքը հավաքելուց հետո, ձմրան ցրտերից առաջ, վաղը պետք է մաքրել հնացած կեղևներից։ Պետք է մաքրել մետաքսե խողանակով կամ բրդե գուլպայով ու ձեռնոցներով։ Կեղևի սքրելով փոշեանում են բնի վրա յեղած վնասակար միջատների վերը, վորոնք թափված են լինում կեղևի տակ։ Մաքրելիս նրանք թափվում են հողի վրա ու ցրտից կոտորվում։

Ձմրան սառնամանիքներից պահպանելու համար, խաղողի աղն ամբողջովին պետք է թաղել։

Յեվրոպայի այն շրջաններում, վորտեղ գիշերային սառնամանիքներ են լինում, այդու դանադան մատերում ձգտող կամ դարանից կույտեր են անում, վրան մի քիչ մաղուժ ամում ու այնուհետ։ Կրակի ծուխը*) չի թողնում, վոր վաղի մատղաշ մատերը ուրոր տանի։ Չպետք է մոռանալ, վոր գիշերային սառնամանիքները միշտ լինում են պարզ գիշերները։

Այստեղ մենք համառոտակի կխոսենք վաղի մի քանի հիվանդութունների մասին։

Կարելի չէ հիշել միլիարդ հիվանդութուններ, վոր հայտնվում տեղերի վրա գոյացած ժանգանման բծերի յերեան դառով, սրսկելի բծերի տակ լինում է սպիտակ փոշի։ Այս սնկային հիվանդութուն է, վոր չորացնում է տեղերները, փչացնում է ծաղիկները և խանգարում է խաղողի հասնելուն։

Ոյիլումը նույնպես սնկային հիվանդութուն է, վոր գլխավորապես վնասում է խաղողի վողկույղները։ Ոյիլումի դեմ կընդունվում են ծծմբի փոշոտումով։

Կարելի չէ հիշել նաև բլեկրոտ և անտրակնոզ կոչված հիվան-

*) Մեզ մոտ ցրտահարութուններ միշտ լինում են հոկտեմբերի և նոյեմբերի 2-րդ կիսին։ ԾԱՆՈԹ. ԽՄԲ.

գործիչները, վորոնց գեւ կարելի չե պայքարել բորդոյան
դուռով:

Թաղողի այգու ամենից փառապարհ չի փանդութեանը
լոխերան և, վոր մի քանի տարիս ընթացում կարող է մի
րոզ շրջանի աղիներ վնջնացնել:

Ֆիլոքսերան փոքրիկ, դեղին փոշոնման միջատ և, աշ-
գեղար տեսանելի, բայց խոշորացույցով պարզ տեսնվում է:
Ապրում է վաղի արմատների վրա, ծծում նրա ամբողջ հյութը
խիւրճո, չորացնում:

Հովից և կաշի չե խոլոյն նկատել ֆիլոքսերայով վա-
րած խաղողի աղի: Այսպիսի այգու վազերը լինում են անհա-
տար, տեղ-տեղ տերևները դեղնում: Ֆիլոքսերայով վարակ-
վաղներ թևիկներ չեն արձակում, մինչդեռ ամողջ վազերի թևի-
կները բարձրանում և փաթաթվում են վաշտի ցցերին: Այսպիսի
հաշի վարակողի վորոշակի խմանումը աղի: Վարակված է ֆիլ-
սերայով, թև վոչ, պետք է վաղերի արմատները խոշորացույց-
ով և չեթե վարակված է, խեղցն հայտնել շրջանի գյուղատ-
եսան և Հոգժ ողիմատի Այգեկործական կայանին:

ԳԻՆԻ ՊԱՏՐԱՍԵԼԸ

Յուրաքանչյուր աղիկործ ընդհանրապես գինի պատրաստ-
դիտի, սակայն լավ գինի պատրաստել քչերը գիտեն:

Գինի պատրաստելու մասին մանրամասն խոսելու համ-
պետք կլինի վոչ թե մի քանի էջ, այլ մի ամբողջ գիրք գրել
մենք կբավականանք այստեղ միայն մի քանի գործնական խո-
հուրդներ տալով:

1. Գինին յերկար տալիներ, ասանց փշանալու պահելու համ-
պետք է ամենից ասալ տակառները լավ մաքրել, մեջը մի
ծծումը վառել, լավ փակել ու ապա ես թողնել մի քանի օր:

2. Գինու տակառը միշտ պետք է լիքը լինի: յեթե դուրսից
ման հետևանքով գինին տակառի մեջ պակասի, պետք է անմիջ-
պես պակասի տեղը լցնել:

3. Լավ գինի ունենալու համար պետք է պահել հով, գեղի
սխա նայող նկուղի մեջ:

4. Գործածել, յերբ ուզում ենք գինին փոխադրել ուրիշ տա-
լի մեջ, այլ գործողութեանը պետք է կատարել աղիցիսի ո-
չ, յերբ փշում է հյութիսային քամին: Եթե ան քնով ձեռք չպետք
ալ հարավային տաք քամիները ժամանակ կամ ամպամած ու-
րտ օրերին: Հաճախ պատահել է, վոր գինին թթվում է, վո-
հեան տաք քամիները ժամանակ են փոխադրում:

5. Գինին հասնելու ժամանակ նկուղը պետք է հով լինի: Ետք
ի գինին վատ է լինում:

6. Յեվրոպայում խաղողի փոկույցները մեքենայով են ճր-
մ, իսկ յեթե մեքենա չկա, կարելի չե վաշտի թակիչով ճգմել,
այլ վոչ փոքրով:

7. Վողկույցների մնացորդ ճածից աղի յեն պատրաստում,
ու փշնացնում: Սակայն պետք է խմանալ, վոր ճածը լավ պա-
րանայի: Ե: Վերջերս ճածից մի տեսակ յուղ են պատրաստում
ործ են անում ալերոպլանների համար: ճածից կարելի չե նա-
ու պատրաստել:

Գինի պատրաստելու լավ բան է, բայց խմելը՝ վատ, մա՛նա-
տիս ամառվա չոկերին չոխք և չափազանց գինի խմել-
նոր, ցրտին մի քիչ կարելի չե խմել, ասանց հարբելու: Հա-
ռուց գյուղացու ընտանիքը դժբախտանում է, յերկտաները տկար
լինում, թույլ, չի փանդում, նույնպես հարբեցու ու անիծում
ծնողներին:

ՊՏԼԱՏՈՒ ԾԱՌԵՐ

Պատույցները չափազանց դուրեկան, ամողջարար, գոյացուցիչ
ունեղ չեն: Ամառը՝ դաշտային աշխատանքի ժամանակ պատույ-
ցացնում ու աշխուժացնում է աշխատող գյուղացիներ: Պատույ-
ցերը չի փաքի ստի ամառվա չոկերին կարելի չե հանդատանալ
կաղուրով:

Պետք է ուրեմն, հարապար յեղածին չափ բաղձացնել պող-
ու ծառերը՝ խնձորենի, տնձենի, կեռասենի, սալբենի, գեղ-
նի, ծիրանի, ընկուզենի և այլն:

Պողատու ծառեր կարելի չեն տնկել պարտեզներում, արհեստական պողատու ծառեր տնկելուց վոչ միայն թարմ տեղում, այլև չորացնելու և արտահանելու պատու է ստացվում:

ԸՆԴՈՒՋԵՆԻ

Պողատու ծառերից ընկուզենին չափազանց սպառվեալ է լավ և աճում Հայաստանում: Մի տասնյակ ընկուզենու ծառ նենալը յեկամտի մի խոշոր աղբյուր է:

Ընկուզենու թարմ և չոր պտուղը չափազանց սննդալից Հացով ուտելիս, կարող է պանրի փոխարինել: Ընկուզից րաստում են յուղ, վոր կերակուրների համար շատ լավ է խարինում և կաթի յուղին: Ընկուզենու կեղեքը պործածվում վորպես վառելիք: Նրանից պատրաստում են նաև ներկ: Ընկում և փայտը չափազանց թանկարժեք է:

Պետք է ոտկայն իմանալ, վոր ընկուզենու չվաքը միասին է: Նրա տակը չպետք է քնել:

ԾԱՌԵՐ ՏՆԿԵԼԸ

1. Ծառը մի տեղից մի ուրիշ տեղ փոխադրելու դեպքում ղից հանելուց առաջ, բնի դեպի հարավ դարձած կողմի վրա նախով պետք է նշան տնկել ու նոր տնկելու տեղում ծառին պէ և այնպիսի դիրք տալ, վոր բնի նշանը կրկին դեպի հարավ լի քան թե հին տեղն էր, սակայն վոչ չափազանց խոր:

2. Ծառի նոր տեղը յերկու մաստ պետք է ավելի խոր քան թե հին տեղն էր, սակայն վոչ չափազանց խոր:

3. Վորպեսզի ծառը լավ արմատակալի ու չչորանա, առաջին յերկրորդ տարին պետք է լավ ջրել:

4. Վորպեսզի հողի դուրբիացումն ուժեղ չլինի, ծառի ներքեք պետք է խոտով կամ դարմանով հողը ծածկել և փափկացրած դրության մեջ պահել:

ԱՌԱՆՑ ԲԾԵՐԻ ՈՒ ՎՈՐԴԵՐԻ ԼԱՎ ՊՏՈՒՂՆԵՐ ՍՏԱՆԱԼՈՒ

1. Ձմռան ցրտերից առաջ ծառերի բունը պետք է մաքրել նույն կեղեքից՝ վոչնչացնելու համար վորդերի ու միջատի ձվերը:

2. Գարնանը, տերեւների դուրս դալուց առաջ, ծառերի բնիքն հաստ ճյուղերը պետք է կրաջուր քսել: Կրաջուրը պատրաստվում համար պետք է վերցնել մեկ կիլոգրամ նոր պատրաստած, չնգած կիր, նրա վրա կամաց-կամաց լցնել մի շիշ ջուր: Երբ լավ բարձրանա ու փոշիանա, այն լցնել 10-ը շիշ ջրի մեջ լավ խառնել:

Ծառերը կարելի չեն սրսկել նաև բորդոյան հեղուկով, վորի տրաստելու մասին խոսվել է արդեն:

Մասնավորապես մատղաջ ճյուղերի համար շատ ոգտակար է բորդոյան հեղուկով սրսկելը (սրսկիչ դորժիքի միջոցով): Միայն կումը պետք է անել աչքերը բացվելուց մեկ ամիս կամ 15 օր աջ: հակառակ դեպքում, այդ լուծույթը վնասում է աչքերը:

3. Յեթե մի ճյուղ կոտրվում է կամ կոտրում էք, կոտրված ղը պետք է դանակով հարթել ու կալացել քսել:

4. Յեթե ծառի բունը մամուռով է ծածկվում, պետք է մաքուր կրաջուր կամ բորդոյան հեղուկով լվանալ:

5. Յեթե պողատու ծառերի տերեւները դեղնում են, նշանաւ է, վոր ծառը հիվանդացել է «դեղնություն» հիվանդութեք: Այդ հիվանդությունը բուժելու համար ծառը պետք է 50%-ային յերկաթարջասպի ու ջրի խառնուրդով:

6. Կեռասենիների բները շատ հաճախ հողի մոտ ծակվում են, այնտեղից դուրս և գալիս փայտափուշի: այս նշանակում է, ծառի մեջ վորդեր կան: Այսպիսի ծառերը պտուղ քիչ են տաւ և, խվերջո, չորանում են:

Նրանցից աղաովելը հեշտ է.—դեղատնից պետք է վերցնել քիչ ծծմբառածխատ ու մեջը մի չորի կոտր կամ մի քիչ բամբակ թրջել և դնել ծառի ծակի մեջ և ծակը մի քիչ հողով ծածկել: Այդ թունավոր հեղուկի հոտն սպանում է վորդերին ու վոչացնում նրանց ձվերը:

7. Ծառերի բների վրա յերկում է նաև ծառի խեթ, այդ ել անդուլթյուն է: Այդ խեթերը պետք է դանակով մաքրել ու այդ մասին մի քիչ կուտը քսել:

ՊՏՂԱՏՈՒ ԾԱՌԵՐԻՑ ԱՌԱՏ ՊՏՈՒՂ ՍՏԱՆԱԼՈՒ ՄԻՋՈՑ

Պատահում է, վար պաշտպանու ծառերը լինում են չափ ր
նախ տերերներով, առկայն պատույ քիչ են ապիս:

Ինչ պետք է անել, վար ապալիսի ծառերը լավ բերք ա
Ձմեռն նախորդակին ծառի տրմանների հոգը պետք է մի
ու հաստ արմատներից մի քանիսը բաց անել աշնան, վար
ձյունը նստի նրանց վրա: Փարնանը կրկին հոգով ծածկել:
վա ցուրտը նպաստում է և ծառն առատ պատույ և ապիս:

Յեթե այդ ձեր չոգնի, ապա հաստ արմատները մի քան
դից պիտի կացնահար անել, ապանց առկայն նրանց լիովին
լու: չափ պատույ ապիսն այդ միջոցն էլ է ոչնչում:

Չպետք է մոռանալ, վար պաշտպանու ծառերը կարիք
նաև պարարտացման:

ԲԱՆՋԱՐԱՆՈՑ

Բանջարանոցային բույսերի լավ աճման գլխավոր պայմ
հոգը հին գոմաղբով պարարտացնելն ու ջրելն է: Չուրը չ
դանց մեծ նշանակություն ունի բանջարանոցի համար: Ս
ջրելու հնարավոր չի բանջարանոցային բույսեր մշակել:

Բանջարանոցային բույսերը չափազանց ոչառակար են
կանց համար փորվա սնունդ ու նրանցից չառերը, ինչպիս
րին, բակրան, սխտոր, փսպր կարող են նույնիսկ փոխառ
մսին: Կարտոֆիլը, վար բանջարանոցային բույս է, նույնպիս
փաղանց ոչառակար է:

Ծառերը կարծում են, թե բանջարանոցային բույսերն
հոգի մեջ չեն աճում: Այդ սխալ է: Այնտեղ, փորտեղ կա առ
րե, գոմաղբ ու ջուր, աշնանը կարելի չէ մշակել բանջարան
յին բույսեր:

Բազմականաչափ գոմաղբ չլինելու դեպքում կարելի չէ
բարրացնել հանքային պարարտանյութերով, մոխրով ու խ
աղբով:

ՄՇԱԿԼՈՂ ԲՈՒՅՄԵՐԻ ԲԱԶՍԱՏԵՍԱԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԵՎ ՈՐՈՒ- ԹՅՈՒՆԸ

Մի շարք պատճառներով անհրաժեշտ է, վար հարադրվող
շակի միայն մի կամ քերկու տեսակ բույս: Բերքի բուրձնացման
նախոր պայմաններից մեկն էլ՝ մի քանի տեսակի բույսեր մշա-
նառատության լինեն հոգի ու կլիմայական պայմաններին:

Որինակ՝ Էխայն բամբակ մշակելու փոխարեն, նրա հետ պետք
մշակել նաև՝ Էարսոֆիլ, առվույտ, բոստան, ծխախոտ: Այս-
նով, թե բերքն է բարձրանում և թե այդ բույսերից մեկն ու
կը հիվանդությունների կամ այլ պատահարների պատճառով
առավելու դեպքում, մյուսներից ստացված բերքը կարող է
բացնել նրա պատճառած վնասը, կամ թե՛ մի բույսի բերքի դնի
սմբ լինելու դեպքում, մյուսների արժեքը լրացնում է նրա պա-
սար:

ԳՅՈՒՂԱՏՆԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎՆԱՍԱՏՈՒՆԵՐԸ ԴԱՇՏԱՅԻՆ ՍՈՒԿ

Տարեներ են լինում, յերբ զանազան շրջաններում դաշտային
լներն այնքան են բուրձանում, վար կոտորվալ աղետ են հանդի-
նում: Յեթե նրանց գեմ չպաշտպանի, նրանք կարող են ամ-
ողջ բերքը վոչնչացնել:

Նրանց վոչնչացնելու ամենապարզ միջոցը հետևյալն է՝
Կես մաս ալյուր, կես մաս չհանդած կիր միմյանց խառնել և
մի բուռ դնել դաշտի զանազան տեղերում, ու նրանց կողքը
և՛ ամաններով ջուր դնել:

Դաշտային մկները չափազանց սիրում են ալյուրը և ուտում
կրի ու ալյուրի այդ խառնուրդը: Կիրն ալյուրով նրանց ստա-
ղքը, նրանք չափազանց մեծ քանակությամբ ջուր են խմում ու
ստեղծում:

Դաշտային մկներին կարելի չէ վոչնչացնել նաև խեղդող դա-
րով և թուխավոր նյութերով: Սակայն նրանց գործածությունը
վար է ու կարող է վնասել նաև տնային կենդանիներին:

Մկներին վոչնչացնում են նաև նրանց մեջ վարակելի հիւ-
ղության միկրոօրգանիզմներ տարածելով: Գլխավորապես դորմ են ա-
մկներին տիֆի միկրոօրգանիզմներ: Այդ միկրոօրգանիզմը պատրաստու-
միջով ու լցնում փոքր շէրի մեջ: Միկրոօրգանիզմը պարունակող
շուրը խառնում են հասարակ ջրի հետ. այդ լուծույթի մեջ
ջուր են հացի կտորներ և չորացնելուց հետո մի-մի կտոր
մկներին բներին մեջ: Մկներն այդ հացն ուտում և անմիջապես
վանդանում ու բնի մեջ սատկում են: Այդ հիվանդությունը
փաղանց արագորեն տարածվում է մյուս մկներին մեջ:

Այդպիսով, մկներով բռնված բնդարձակ հողամասերը
բելի յե ազատել: Դաշտային մկները վոչնչացնելու մի միջոց
նրանց բներին մեջ ծծմբի ծուխ ծխելն է: Դրա համար կան համ-
փուրներ, փորոնց մեջ ծծմբով խառը ծղոտ կամ դարձան են
ոտում ու ծուխը տալիս բներին մեջ: Բայց բնի բոլոր ծակերը
խապես պիտի փակել ու թողնել միայն մեկը, փորից ծուխը
է տրվելու: Ծուխը ներս տալուց հետո այս վերջինն էլ պետ-
փակել:

Այսպիսով, բնի մեջ դանդաղ համարյա բոլոր մկները վո-
չանում են:

ՃՆՃՂՈՒԿՆԵՐ

Յորենի կամ բրնձի դաշտից ճնճղուկները հեռացնելու հա-
մաթե ինչ են անում Յեգիպտոսում:

Արոր հասնելու ժամանակ, — հնձից 10-15 որ առաջ, — յե
խաների վրից նալթի դատարկ ամաններ են կախում, ու յերե-
ները շարունակ թմբկահարում են այդ ամանները: Այդ ձա-
ճնճղուկները վախենալով՝ փախչում են: Մեկ-մեկ էլ հրացան
արձակում:

Վոմանք էլ յերկար ձողեր են տնկում արտի գանաղան մա-
րում և ծալերին յերկար չորի կտոր կապում, փոք քամուց
տանվում է. սրանից էլ են ճնճղուկները վախենում ու փախչո-
ւում:

Ձողի ծայրից կախում են նաև չոր, Դիխարկ և այլ իր-
բայց զրանք այնքան էլ չեն ուղնում:

Մ Ո Ր Ե Խ

Հողագործության ամենամեծ թշնամին մորեխն է: Յեթե մո-
լոր մի չըջանում յերեսաց, ամբողջ բերքը վոչնչացած կարելի
համարել:

Աշնանն էլ մորեխները ձու յեն ածում արտերի, մարդագե-
ղիների, ժայռերի վրա. հաջորդ գարնանը նրանցից դուրս են
վանդանում ու բնի մեջ սատկում են: Այդ հիվանդությունը
կոչվում է մի շարաթ:

Մորեխը վոչնչացնելու համար այն տեղերը, փորտեղ նրան-
վեր են դրել, պետք է անմիջապես հողը թորթել չորս մատա-
սի խորությամբ, հողը հավաքել մի տեղ, վրան նալթի ածել, ու
թորել: Մի ուրիշ միջոցն էլ հետևյալն է. — արտի այն տեղերում,
որտեղ յերևում են անթե փոքր մորեխներ, ծառի ճյուղերից
հնամ ալեկներով քշում են մի կողմի վրա, հավաքում մի տեղ ու
շարդում վոչնչացնում են:

Այդ գործողությունը պետք է անել 5 որ շարունակ, ամեն
առավոտ, փոք յուրաքանչյուր որ դուրս յեկած մորեխները վոչն-
ացվեն:

Մեծ մորեխները կարելի յե վոչնչացնել խեղդող գաղերով:

Մորեխով բռնված չըջաններում թռչուններին չպետք է սպա-
հել կամ վախեցնել:

Ճնճղուկներն ու սարյակները մորեխի գլխավոր վոչնչացնող-
ներն են: Նրանց ողնելու համար արտի գանաղան մասերում ջրով
իքն ամաններ պետք է դնել, փոք թռչունները մորեխը վոչն-
ացնելու համար արնոտած կտուցը լվանան:

Խ Լ Ո Ւ Ր Դ

Ոլորդը շատ վնասակար կենդանի յե: Նա մեծ վնասներ է
պատճառում բանջարանոցներին: Իր կոճիթով հողի տակից կը-
տում է բույսի արմատն ու չորացնում:

Նրան վոչնչացնելու ամենալավ միջոցը հողի գանաղան տե-
ղում 15-20 սմ. խորությամբ ծակեր բաց անելն ու նրանց մեջ
50 գրամ ծծմբածխած գինն ու ծակը փակելն է: Այդ թույնից
4

դուրս յեկած ծուխն սպանում է խուրդին: Յեթե բանջարան
արդեն մշակված է, ծակերը պետք է անել 30 սմ. խորությամբ:

ԲՈՒՅՍԵՐԻ ՎՈՋԻՆՆԵՐԸ

Բույսերի վոջիններն իրենց կոճիթով ծծում են բույսի
թեր. նրանք չափ արագ բազմանում են ու վոջնաացնում բույսերը:
Նրանց վոջնաացնելու համար պետք է վերցնել հետեյալ
նուրբը.—մի կիլոգրամ կանաչ սճառ, 200 գրամ ծխախոտի հյութ
(նիկոտին), 500 գրամ նավթ ու 100 շիշ ջուր: Նախ պետք
հալել լուծել ջրի մեջ, հետո նավթ ավելացնել և խառնել ու
ծխախոտի հյութը լցնել և կրկին խառնել:

Այդ հեղուկով, ամպամած յեղանակին, կես ուրվա չողից
սոս, սրակիչ մեղենայով, սրակում են վոջնով ծածկված բույսերը:
Արակումը պետք է անել տերևները կծկվելուց առաջ:

Տ Ա Վ Ա Ր

Հայաստանում բնդհանրապես անասունները լավ չեն
վում, չեն մաքրվում, կեր տալիս են միայն այնքան, ինչպես, որ
պետք է, վոր անասունը չառակի: Չմեռը նրանց ուժեղ կեր
տալիս, այլ կերակրում են միմիայն դարմանով ու խոտով: Յ
չպիտի դարմանալ, վոր դարման սկզբին անասունները չափազան
նիհար են լինում:

Այսպիսի անասուններից աշխատանք կամ այլ ոգուտ սարս
անտեղի կլինի:

Վատ խնամված ու կերակրված կովից, վոջնաբներից ու
ծերից թույլ ու վատառողջ սերունդ է ստացվում: Այդ է պա
հառը, վոր մեր յերկրի անասունների ցեղը, փոխանակ լավան
լու, գնալով վատանում է:

Միմիայն լավ խնամքով, ուժեղ կերով և, վոր կարելի չէ
նենալ ուժեղ, առողջ անասուններ ու լավ սերունդ:

ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԻ ԽՆԱՄՔԸ

Լավ կերի ու լավ խնամքի հետ պետք է նաև լավ վարվել
անասունների հետ: Սխալ է նրանց հետ վատ վարվելը, կարծելը

թե նրանք անասուններ են: Շատ հաճախ կոչա ու կոպիտ վարվե
լու հետևանքով է, վոր ջորին, ձին, եղբ կամ յեղը, չար են լի
նում: Ընդհանրապես, քաղցր վարմունքը նրանց բարի ու հեղ
դարձնում: Փոխանակ նրանց ծեծելու, արացի տալու, նրանց
զրկել և շոյել, փայտայել, դժվար աշխատանքի ժամանակ մի քիչ
ող կամ մի կտոր շաքար տալ: Այսպիսով նրանք աշխատանքն ա
վելի յեռանդով են կատարում:

Շատ սրինակներ կան, վորոնք ցույց են տալիս, թե չար կեն
դանինների հետ լավ վարվելով, նրանք հեղհետե փոխում են ի
րենց բնավորությունը և դառնում բարի ու հեղ:

Շատ հազվադեպ է, վոր կենդանին չար ծնված լինի—մարդիկ
չեն նրանց չարացնում:

Անասունը սիրում է փափուկ տեղ պառկել, ուրեմն նրանց տա
լը չոր ցամաքար պետք է փռել՝ լինի այդ դարման, ծղոտ, յե
ղեղ, ծառի տերև և այլն:

Տարբեր յերկրներում անասունների տակ տարբեր տեսակի
ցամաքար են փռում: Որինակ. մի չարք յերկրներում դործ են ա
խնում տորֆ կամ մանր հող, շատ յերկրներում ել, ինչպես, որի
նրա յերկրներում չար անասունը: Այս վերջինս ամենից վատն է ու
նրա յերկրներում հիմադրություններ առաջացնել:

ՁԻՆ ՅԵՎ ՆՐԱ ԽՆԱՄՔԸ

Ձին բոլոր կենդանիների մեջ ամենից շատ խնամք պահան
ջողն է. ամեն առավոտ նրան պետք է թիմարել և հետո խողանա
լով մաքրել: Բացի այդ, ձիու վոտները և պոչն ամեն ուր պետք է
ջրով լվանալ. պոչի տակը դռնված ճանճերը կամ այլ բրդները
վոջնացնել:

Յեթե տեսնում եք ձին պոչը քսում է պատին, նշանակում է
որորևի կարիք ունի: Այս դեպքում պոչը պետք է ոճառով լվա
նալ ու մի քիչ ծծմբի փոշով տորել:

Յեթե ձին մի քիչ կաղում է, փոտերի պայտը պետք է պոկել
ու սմբակի մեջը նայել, և յեթե այնտեղ տարկու, քարի կտոր,
յեկա կամ ուրիշ բաներ կան, պիտի դուրս հանել:

Թեթև կաղալը կարելի չէ բուժել մի չարաթիւմ. ամեն առա

վրտ և յերեկո մի-մի ժամ ձին կանգնեցնել հասող ջրի մեջ, վրտ հետո ձին ալյես չի կադա :

Ամառվա շոգերին շաբաթական մեկ կամ յերկու անգամ պիտի լողացնել :

Ամառը, յերկար ճանապարհ գնալուց առաջ, վարպետի սմբուլները չճեղքվեն ու չպատսվեն, լավ կլինի ձիու սմբուլներին խոսկամ վոչխարի հարս քսել :

Յերկար ճանապարհից յեկամ կամ ծանր բեռ կրած ու քրտնոտ ձին չպետք է անմիջապես դոմ տանել, այլ բաց ողում մի քիչ պիտի ման ածել, իսկ ցուրտ քամիները դեպքում՝ մեջքը ծածկել :

Քրտնած ժամանակ չպետք է ձիուն կեր կամ սուր ջուր տալ ձին կարող է մարսողության խանգարում ստանալ : Պետք է միտք բերանն ու աչքերը սուր ջրով լվանալ :

Գոմը տանելուց յերկու ժամ հետո միայն, յերբ մարմին լավ չբանա, կարելի չէ կեր և ջուր տալ :

ԶԻՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Զի գնելու ժամանակ ամենից առաջ պետք է ուշադրություն դարձնել վրտներին. յեթե վրտները վրա սպիտակ նշաններ կամ ուրեմն վրտները թույլ են, այդպիսի ձին չառ չուտ է ընկնում :

Զի ծախողները յերեմն այդ սպիտակ նշանները ներկում են Այդ դեպքում պետք է թրջած չորով ձիու վրտները տրորել, յեթե դուք չիտիք, ուրեմն ձին խարդախված է : Սմբուլները ճեղքված ձին չպետք է գնել :

Գլխի վրա պետք է ուշադրություն դարձնել : Քիմաճակեր յեթե չոր չեն և թարախ և հոտում, այդպիսի ձիուց պետք է զգուշանալ, վրտահետ նա կարող է հիվանդացած լինի խլախտ հիվանդությամբ, վրտից մարդն էլ կարող է վարակվել ու մահանալ : Ուշադրությամբ պետք է դիտել նաև ձիու աչքերը, վրտնք պիտի դարձնել դեպի լույսն ու նայել բերբերին. յեթե բերբերը փոքր են այդ լավ նշան է. ապա ձեռքով քիչ ծածկել աչքերը, հետո ձեռքը աշխտով՝ կրկին դիտել բերբերը. յեթե նրանք մեծացել են, նշանակում է աչքերը լավ են : Աչքի առաջ ձեռքը չարժեքիս, յեթե ձիւ աչքը չի փակում, նշանակում է կույր է : Յեթե աչքերից կեղտոտություն և հոտում, այդպիսի ձին չպետք է գնել :

Պետք է նայել, թե ձին վաղած կամ հանդարտ գնալիս, չի՞ փոքրում արդյոք :

Շատ մեծ փոք ունեցող ձին լավ չի. փոքր մեծությունը ծեծում է նշան է :

Ձին փորձելու համար պետք է մի փոքր ժամանակ վազեցնել, և յեթե սրտի բարախումները կանոնավոր չեն կամ յուրաքանչյուր շունչ քաշելուց յերկու բարախում ունի, այդպիսի ձին չպետք է գնել :

Չպետք է գնել նաև հաղող ձին :

ԶԻՈՒ ՏԱՐԻՔԸ

Ձիու տարիքն իմանալու համար պետք է գլխի նրա ատամները : Յեթե ատամները մաշված չեն և ձվածե են, նշանակում է ձին յերիտասարդ է, իսկ յեթե ատամները մաշված են ու յեռանկյունաձև, ուրեմն ձին պատու է :

Յեթե ցածի ծնոտի ատամները ատամները յերկար են, կնշանակի ձին տարիքավոր է, իսկ յեթե այդ նույն ատամները կարճ են, ուրեմն ձին ավելի յրիտասարդ է :

Յերիտասարդ ձիու ծնոտներն ավելի կլոր են, իսկ տարիքավոր ձիու ծնոտները յերկար են ու բազի կուլցի նման :

Ծնոտի վրտից նույնպես կարելի չէ իմանալ ձիու յերիտասարդ կամ տարիքավոր լինելը. մատերով ծնոտի վրտիցը չփելիս յեթե զգում եք, վոր այդ վրտիցը հաստ է, ուրեմն ձին յերիտասարդ է, իսկ յեթե վրտիցը բարակ է, ձին ծերացած է :

ԶԻՈՒ ՓՈՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ

Փորլուծությունն առաջանում է ստամոքսի մարսողության խանգարումից կամ մրսելուց : Նա կարող է վատ հետեվանքներ ունենալ. յեթե չբժշկվի : Փորլուծության պատճառ կարող են լինել չափազանց կերը, սուր ջուր խմելը, յերկար ճանապարհ կամ աշխատանքից հետո քամու հոտանքի մեջ մնալը : Փորլուծությունն ունեցող ձին անհանդիստ է լինում, չուտ-չուտ պատկում ու կանգնում է, կանգնած ժամանակ նայում է փորին ու խրխնջում է :

Պետք է անմիջապես փորը տրորել, կլիզմա անել, յերկու ջրի մեջ մի բուռ կռամառի սերմ յեփելով, փորից հետո ջր պետք է քամել. կլիզմայի ջուրը գոլ պետք է լինի:

Պետք է նայել նաև աչքերը. յեթե արյուն է լցված, պետք անասնաբուծի միջոցով արյուն առնել:

Քսան չորս ժամ պետք է ձիուն քիչ կեր տալ. կարելի չէ միայն ջրի մեջ խառնած գարու ալյուր ու մի քիչ խոտ:

Ե Շ Ը

Եւր շատ ազտակար կենդանի չէ:

Նա չարքաւ է, կերի նկատմամբ՝ քիչ պահանջկոտ ու չափ զանց համբերող: Ընդհանրապես կարծում են, թե եւր հիմար է. կլիզմայի է. նա ընդհակառակը շատ խելոք է, նույնիսկ՝ ձիունքի միջոցով արյուն առնելու է:

Ձին փոքր անտեսութեան համար չոայլություն է, մինչդեռ եւր անհրաժեշտություն է:

Եւր գնելու ժամանակ փութերին, աչքերին և քթածակերին նույնպես ուշադրութեան պետք է դարձնել:

Եւր սիրում է լավ խնամփալ. իսկ յերբ նրա վրա բարկանում է կամ ծեծում, նա չի մոտանում ու վրեժ է հանում:

Ձիու նման նրան էլ ամեն ոք պետք է թիմարել ու փոռնել լվանալ, իսկ ամառը չարաթի մի անգամ լողացնել:

Եւր իշի հղիութեան շրջանը տևում է 260-365 օր: Ծնելու հետո 48 ժամ նրան պետք է լավ խնամել:

Յեթե ծնելուց հետո քուռակը դժվարանում է կաթ ծծել, նրան պետք է ոգնել մինչև սովորելը:

Մոր ամբողջ կաթը պետք է թողնել քուռակին:

Յեթե եւր քուռով վարակված է, պետք է մարմնի այդ մասերը մազերը կարճ խուզել, առաջ գոլ ջրով ու ոճառով լվանալ, իսկ հետո՝ անասնաբուծի տված դեղով: Քոսի դեմ ոգտակար է նաև ձխախոտի ջուրը:

ՅԵԶՐ ՅԵՎ ԿՈՎԸ

Թե յեզը և թե կովը գլուղացու համար անհրաժեշտ կենդանիներ են: Լավ յեզ ու կով ունենալու առաջին պայմանն ընտրություն անելն է:

Պետք է ընտրել այնպիսիները, փորոնք ունեն ուժեղ ազդեր, այն ու ծափալուն կուրծք և ուժեղ վուսներ:

Պետք է ուշադրութեամբ դիտել վոսներն ու կճղակները: Վոսերը պիտի լինեն ուղիղ և միմյանցից վոչ հեռացած. դեպի դուրս, ոչ էլ միմյանց մոտ՝ դեպի ներս, կճղակները պետք է լինեն միևնույն մեծութեան: Սև կճղակն՝ րն ավելի լավ են համարվում:

ՅԵԶԱՆ ՈՒ ԿՈՎԻ ՏԱՐԻՔԸ

Յեզան տարիքը կարելի չէ իմանալ նրա առամներից ու վերններիս ձևից: Յեթե առամները միմյանցից հեռու յեն ու արանքերը բաց, նշանակում է կենդանին հասակավոր է: Ընդհակառակը, իմյանց կպած առամները նշան են յերիտասարդութեան:

Յեթե յեզան փորը մեծ է ու կախ ընկած, ձերութեան նշան է, իսկ յեթե մարմինը կլոր է ու փորը փոքր, ուրեմն կենդանին յերիտասարդ է:

Կովի տարիքը, բացի այն նշաններից, կարելի չէ իմանալ նաև եղջյուրներից: Պետք է համարել յեղջյուրների վրայի ողակները, յոլ ողակների թվի վրա ավելացնելով յերեքը, կստացվի կովի տարիքը:

ԿԱԹՆԱՏՈՒ ԿՈՎԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Լավ կաթնատու կովի գլուխը պետք է լինի նուրբ ու գեղեցիկ, եղջյուրները՝ նորած լուսնի նման, մորթին՝ նուրբ, կուրծք՝ մեծ և թեթևած դեպի փորտոտակը, մեջքը՝ ուղիղ և վոչ թե ներս ընկած:

Կրծի չորս պտուկը միմյանցից հավասար չափով հեռու պետք է լինեն ու հավասար մեծութեան: Պատահում է նաև, փորովը, բացի այդ չորս պտուկներից, կրծի հետևում յերկու կամ

յերեք փոքր պատուկ էլ և ունենում, վորոնք թեև չեն կթվում, սակայն նշան են լավ կաթնատուության:

Կովի կաթնաբեր յերակը վորի տակ և գաղում. այս յերակը պետք է լինի հաստ ու տեսանելի, ու այն ծակը, վորի մեջ մրտնում է ալը յերակը, պետք է մեծ լինի և ձեռքի մատը մեջը մտնի: Այդ ծակի խոշորությունը նշան է կովի կաթնատուության:

Կրծի հետևի մասի վրա գաղած մազերը, վորոնք կրծի հակառակ ուղղությամբ գնում են դեպի պոչը, ինչքան ավելի վեր բարձրացած լինեն, այնքան լավ:

ԿՈՎԻ ԱՐՏԱՔԻՆԻՑ ԿԱԹԻ ՅՈՒՂԱԼԻ ԿԱՍ ԱՆՅՈՒՂ ԼԻՆԵԼՆ ԻՄԱՆԱԼԸ

Կովեր կան, վորոնց կաթն առատ է ու յուղալի, ընդհակառակը, կան կովեր էլ, վորոնց կաթը ջրալի ու անյուղ է:

Կովի արտաքինից կարելի չէ հեշտությամբ իմանալ նրա կաթի յուղալի կամ անյուղ լինելը:

Դրա համար պետք է նայել կովի ականջների մեջ. յեթև ականջները կեղտոտ են, այսինքն՝ նրանց մեջ դեղնադույն ճարպ կա, նշանակում է կաթը յուղալի չէ, իսկ յեթև ականջները մաքուր են, ուրեմն կաթը ջրալի ու անյուղ է:

ՈՒՐԻՇ ՆՇԱՆՆԵՐ

Կան կովեր, վորոնց կուրծը թե չկթված ժամանակն է ուռած լինում և թե կթելուց հետո յեղ համարյա նույն դրության մեջ է լինում: Այս վատ կաթնատուության նշան է:

Ընդհակառակը, այն կովը, վոր կթելուց հետո կուրծը փոքրանում է ու ստորակի պես կախ ընկնում, լավ կաթնատու չէ համարվում:

Կովեր կան, վոր ծնելուց յերեք կամ չորս ամիս հետո կաթից կարվում են. կովեր էլ կան, վոր 6—7 ամիս են կթվում. այս վերջիններն ինչ խոսք, վոր առաջիններից լավ են:

ՅԵԶԱՆ ՅԵՎ ԿՈՎԻ ԻՆԱՄՔԸ

Յեզան կամ կովի լավ բնորություն անելը բավական չէ, պետք է նաև լավ խնամել, մաքրել ու կերակրել:

Նախ և առաջ դոժը պիտի լինի շատ մաքուր, կտորից ունենա ողանց՝ գոմի անմաքուր ողը մաքրելու համար:

Պետք է ուշադրություն դարձնել, վոր պատուհաններից կամ դռներից ցուրտ ողի հոսանք չլինի:

Զմեռը, յեթև գոմը չափազանց ցուրտ է, անասուններին պետք է չորով ծածկել, վոր չմրսեն:

Թե յեզներին և թե կովերին ամեն առավոտ պետք է թիմարել ու խողանակով մաքրել: Յերեք չպետք է թաղնել, վոր մորմնի մի վորեմի մասի վար թրեք կտած մնա:

Յեթև անասուններն արոտում կամ դաշտում աշխատած մամուռի անձրևից թրջվում են, նրանց մարմինը ծղոտով ֆի բիչ պետք է տրորել, վոր տաքանա:

Անասուններին կեր պետք է տալ սրվա վորոչ ժամերին, հակառակ դեպքում նրանք անհանգստանում, բառաչում են ու հոգնում:

Չպետք է արածեցնել ճահճային արոտներում կամ նրանց մոտակայքը. այդ վայրերում արածող անասունները վարակվում են զանազան հիվանդություններով:

Վատնդալոր և նմանապես արածեցնել այնպիսի արոտներում, վորտեղ թունամոր խոտեր կան:

Վորպես կեր, նրանց պետք է տալ առվույտ, յերեքնուկ, կորնգան, վիկ, սոփորական խոտ, դարման, իսկ հատիկներից՝ գարի, յեզիպտացորեն և այլն:

Առատ կաթ ստանալու համար, անպայման ջրալի կեր ու կոնաչ խոտ պետք է տալ կովին: Թե ճակիղեղը և թե յեզիպտացորենի կոնաչ ցողունը անհրաժեշտ կեր են կաթնատու կովերի համար: Կերի համար մշակվող յեզիպտացորենը շատ խիտ պիտի ցանել ու ցողունները բավականաչափ բարձրանալուց հետո, առանց սպասելու վոր գլուխ բռնեն, պետք է քաղել ու տալ կովերին:

Հացահատիկների թեփը, ջրի հետ խառնած ալյուրը, կտավատի կամ բամբակի քուսպը նույնպես լավ կեր են:

կենդանին աչքան ազահուծութամբ ու մեծ քանակութեամբ և կերած լինում, վոր ալը միջոցն էլ չի տղում ու նրան սպասելու համար կարիք է լինում բացիած ծակէլ լայնացնել ու տառաքոյն կերի կեւ մասը գզալով գուրս հանել:

Բացված վերքը պետք է ստափտ-խեղեկո լվանալ կարբոլյան ջրի 3%-աչին խառնուրդով ու մի քարակ չորով կտպել, վոր անձերը չկեղտոտեն:

Այս գործողութիւնը, հնարավորութեան դեպքում, պիտի կատարել անատնարուծի միջոցով:

Դ Ա Բ Ա Ղ

Այս հիվանդութիւնը բոլորին ծանոթ է: Դարադով վարակված կենդանին բան չի ուտում, կաղում է, կճղակներէ միջից փառ հոտ է գալիս, բերնից լորձուք է հոսում ու լեզվի և շրթունքների վրա վերքեր են առաջանում:

Այս հիվանդութիւնը վարակիչ է, այս պատճառով էլ հիվանդ անասունը պետք է անմիջապէս առողջներէջ դատել:

Բուժելու համար մի դուլ ջրի հետ 100 դրամ սալիցիլյան թթու (սալիտակ, թունավոր փոշի), պետք է խառնել և ստափտ ու յերեկո կենդանու վտաններն ալը ջրով լվանալ ու կճղակներին նույն փոշուց ցանել:

Բերնի վերքերը լվանալու համար վերցնում են մի վալս, ծալքը չոր փաթաթում ու նույն ջրով թրջում—բերնի ու լեզվի վերքերը մի քանի անգամ սրբում են: Վերքի խոցերը պետք է մըկբառով կտրել ու ալը միկնույն փոշուց ցանել վերքի վրա:

Վարակեա կեր պետք է տալ ջրի մեջ խառնած ալյուր կամ քուսպ:

Այդպիսով հինգ կամ վեց օրում կենդանին կլավանա:

ՏԱՎԱՐԻ ԺԱՆՏԱՆՏ

Այս հիվանդութիւնը չափազանց վտանգավոր է յեղների ու կովերի համար:

20-25 տարուց իվեր այս հիվանդութեան դեմ պայքարելու համար գիտութիւնը գտել է մի շիճուկ, վորով սրսկում են անա-

սուններին ու յերկար ժամանակով ապառուժ ժանտախտից:

Ժանտախտի դեմ կոխում է պետութիւնը, միայն թէ գլուղացիութիւնը չպետք է թաղցնի իր հիվանդ անասունը:

ԳՈՍԵՇ ՅԵՎ ՄԱՏԱԿ

Գոմէշն ու մատակը չափազանց ոգտակաւ կենդանիներ են: Մի դուլը ամօրձատած յերիտասարդ գոմէշը յերկու դուլ յեղան չափ ուժեղ է:

Մատակը (եղ գոմէշը) շատ ոգտակար կենդանի չէ և տալիս է սուստ ու յուղալի կաթ: Երա կաթը կովի կաթից համարյա յերկու անգամ յուղալի չէ: Մատակի կաթն ավելացնելու և տվելի յուղալի կաթ ստանալու համար պետք է նրան տալ կտափատի կամ բամբակի քուսպ:

Գոմէշն ու մատակը քնքուշ կենդանիներ են՝ ձմեռը՝ նրանց պետք է պահել ցրտից, իսկ ամառը՝ շատ շուրից ու շուտ-շուտ լողացնել դետում: Յեթե մոտակայքում գետ չկա, օրական յերկու անգամ պետք է ջրով լվանալ ու խողանալով մարմինն ուժեղ տրորել:

Յեթե մարմնի վրա միջատներ յերկան, մաղերը պետք է արմատից մկրատով խուզել, զոյ ջրով ու սաղոնով լվանալ և խողած տեղը նազթի ու բնեղինի հալաաարաչափ խառնուրդի լուծու լթով տրորել: Մի չարաթ ամեն օր ալյուրե պետք է տնել:

Մատակի պտուկները պետք է լինեն միտրինակ յերկարութեան, չորսն էլ պիտի կթվեն:

Գոմէշն էլ կովի ու յեղան նման ունի ըր ժանտախտը, վոր մեծ կորուստներ է պատճառում. դրանով վարակված անասունը յերկու օրում սառկում է:

Հիվանդութեամբ վարակված անասունը պետք է իսկույն դատել, մերթել ու վրան նազթ ամելով՝ ալրել և իշխանութեան իմաց տալ:

Այս հիվանդութեան դեմ էլ կարելի չէ պայքարել սրսկումնելով:

*) Խորհրդային Հայաստանում վերջին յերկու տարվա ընթացքում սրսկված են բոլոր անասունները: ԾԱՆՈԹ. ԽՄԲ.

Վ Ո Ջ Ի Ա Ր

Ընտանի կենդանիներին վոչխարը նույնպէս չափազանց ոգտաւ. կար ե :

Վոչխարը տալիս ե միս, դառ, բուրդ ե կաթ, վորին շատ լավ տեսակի պանիր ե պատրաստում :

Յեթե մի գույզ վոչխարի սերունդը մի քանի տարի առանց մորթելու կամ ծախելու պահվի, 15-20 գլուխ վոչխար կտառցվի :

Մաքի բնութիւն պետք ե նկատի ունենալ հետեյալ պայմանները. չպահել այն վոչխարները, վորոնք հագում են, վորոնց աչքի սպիտակը աղոտ, դժգույն կամ մուգ կարմիր ե, քթից կեղտոտություն ե հոսում, կրծի վրա վերքեր կամ ուռուցքներ կան :

Ընդհակառակը, պետք ե բնութիւն լավ ձևավորված, լայն ուղիւղով, կուրծք կանոնավոր, բարակ ու նուրբ մորթով, նուրբ և առատ բրդով վոչխար :

Խոյր պետք ե լինի ուժեղ, լայն կրծքով, վոտները միմյանցից հեռու, կայտառ արտահայտութեամբ, մաքուր քթով, միորինակ ու ձևավորված ամորձիքներով : Պետք ե ուշադրություն դարձնել, վոր խոյր յերկու ամորձիք ունենա և վոչ թե մեկը : Բուրդը պետք ե լինի յերկար և նուրբ :

Վոչխարը յերկու տարեկան հասակում կարելի չե դուգավորել, սակայն պետք ե լավ կերակրել :

Չուզողութեամբ հեշտացնելու համար, մեծ դժուարութեամբ մաքիների դժակի յերկու կողմի բուրդը պետք ե խուզել :

ԹՈՒՆԱՎՈՐՈՒՄ

Խոտերից թուլամորթիւնը դեպքում, ինչպէս կովի համար ասվեց, վոչխարին նույնպէս պետք ե խմցնել կես շէշ սուրճի ջուր :

ՓՈՐՈՒՌՈՒՅՔ

Վոչխարի փորութեանցն առաջանում ե միեւնոյն պատճառներից, ինչ վոր ասվեց յեղան կամ կովի համար : Փորութեանց ստացած վոչխարի փորից գազերը դուրս բերելու համար պետք ե փորը տրորել, լեղուն աջ ու ձախ քաշել, գլուխը բարձր պահած ման ածել ու յեթե կտրիք լինի, գլխին մի գույլ սառը ջուր լցնել :

Փորութեանցը կանխելու համար վոչխարն արոտ դնալուց առաջ պետք ե կերակրել մի քիչ չոր խոտով : Այդպիսով նրանք միանգամից մեծ քանակութեամբ կանաչ խոտ չեն ուտի և կաղատվեն փորութեանցից :

Ք Ո Ս

Վոչխարը քոսով շատ չուտ ե հիվանդանում : Քոսը վարակել հիվանդություն ե. քոսով հիվանդացած վոչխարը պետք ե անմիջապէս զատել-մեկուսացնել : Քոսոտ վոչխարի բուրդը պետք ե խուզել, մարմնի քոսոտ մասերը սապոնով լվանալ ու վրան ծծմբի փոշի ցանել : Ավելի լավ ե այդ մասերին ծծմբով պատրաստած յուղ քսել, վոր կարելի չե ստանալ դեղատնից : Այդ բուժումը պետք ե շարունակել 8-10 օր :

Քոսոտ վոչխարի մարմինը կարելի չե լվանալ նաեւ ծխախոտի ջրով : Մի կըլ. ծխախոտի տերեւ պիտի լուծել 10 շէշ ջրի մեջ :

Վ Ո Ջ Ի Լ

Յեթե վոչխարը վոջլոտում ե, մարմնի վոջլոտած մասը պետք ե չփել նալթի և բենդինի հալածար խառնուրդով յեւ կրկնել միայն 20 օր հետո :

ՎՈՏՆԵՐԻ ՇԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ

Վոչխարն ունի վոտների մի տեսակ հիվանդություն, վորի ժամանակ վոտներից վատ հոտ ե դալիս, և սկսում ե կաղալ : Այդ հիվանդությունից նրա յեղունգները կարող են թափվել : Այդ հիվանդութեան դեպքում պետք ե վոտները լվանալ կրաջրով կամ 3 տոկոսային պղնձարջասպի ջրի հետ խառնելով : Պիտի հետեւել, վոր վոչխարն այդ ջուրը չխմի :

Այդպէս լվանալուց հետո պետք ե վոտներին յողախառը վազել, լին քսել և վոչխարը պահել առանձին :

ԿՐԾԻ ԲՈՐԲՈՔՈՒՄ

Այս հիվանդութեան դեպքում կուրծքը պետք ե առավոտ և յերկու լվանալ և տրորել յողախառն վազելիքով : Պետք ե վոչխարի ստամոքսը մաքրել, կաթը կթել 3 ժամը մի անգամ ու դործածելուց առաջ լավ յեփացնել :

Այս հիվանդութիւնը վարակիչ է, և յետեւ ձի վնասար հիվանդացալ, պետք է անմիջապէս մշտնեղից ատանձնացնել: Հիվանդ վնասար կթողը չպետք է առողջ անասուններէ մոտ զնա կամ նըրանց կթի:

ՓՈՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Հաճախ հորթերը կամ գառները փորլուծ են ստանում: Այդ դեպքում մի բուռ կաղնու ծառի կեղե յերեք շիշ ջրի մեջ պետք է յեփել, մի շորով քամել և այդ ջրով հիվանդ կենդանուն կլիզմա անել:

Ոգտակար է նաեւ յեփած ու քամած սուրճ խմեցնել կամ մի կլիզ բրինձ հինգ շիշ ջրի մեջ յեփել ու 2-3 անգամ այդ ջուրը խրմեցնել, իսկ յեփած բրինձն եւ տալ հիվանդ կենդանուն, վնասար կեր:

ՀՈՎՎԻ ԴԵՐԸ

Հովվի դերը շատ մեծ է տավարի կամ վնասարի հոտի խնամքի տեսակետից: Վատ հովիվը կարող է մեծ վնասներ պատճառել անասուններին: Ընդհակառակը, լավ հովիվը պահպանեցնում է նըրանց սատկոտելը:

Հովիվը պետք է ուշադիր լինի, վոր անասունները վնաս խոնավ—հասճային արտոններում արածեն, վնաս եւ ախտախտ արտոններում, վորտեղ թունավոր խոտեր շատ կան:

Որվա տաք ժամերին պետք է անասուններին հով տեղ պահի:

Անասուններին քրտնած ժամանակ չպետք է ջրի: Հովիվը յետեւ նկատում է, վոր անասուններից մեկը չի արածում, կամ հոտից հեռ է մնում, ուրեմն այդ անասունն առողջ չէ, անմիջապէս պետք է հայտնի տիրոջը:

Ա Յ Ծ

Վնասարի նման ալձն եւ ոգտակար կենդանի յէ: Նա չարքաչ է, դիմացկուն, կերի նկատմամբ՝ սակավապահանջ: Գյուղացու համար նա յեկամտի աղբյուր է, մասնավորապէս իր կաթով:

Արտասահմանում ախտախտ ալձն է, վորոնք որական միջակ 4 շիշ, ախտախտ մի փոքր կովի չափ կաթ են տալիս:

Ալձը ծառ կրծող, ծառի մատղաչ ճյուղեր ու տերեւներ ուտող կենդանի յէ, ուտի նրան պետք է պարտեղներից ու անասուններից հեռու պահել:

Ալձը նույնպէս վարակում է քոս հիվանդութեամբ: Քոս ընկնելու դեպքում պետք է մազերը խուզել, մորթը տաք ջրով ու ոճառով լվանալ և ձեթի, բենզինի ու նավթի խառնուրդով տրորել:

Խ Ո Չ

Խողը չափազանց արագ բազմացող և ոգտակար կենդանի յէ: Նրան կարելի յէ կերակրել տնային մնացորդներով, ամանների լվացած ջրով և այլն: Չաղացնելու համար խողին պետք է տալ բուսող կամ հատիկներ:

Խողի համար լավ կեր են նույնպէս կարտոֆիլը, ճակնդեղը, վորոնք պիտի խաշել և խաշած տալ:

Պանրի կամ յուղի մնացորդ չիճուկը շատ լավ կեր է խողերի համար: Բոլոր կաթնարտեղներն ու պանրաղործարանները խող պահելու բոլոր հարավորութեաններն ունեն:

Անտառային շրջանները շատ նոյատաւոր են խող պահելու համար: Սակայն խողերը հովիվներ պիտի ունենան, վոր անասուր չփչացնեն:

Սխալ է այն կարծիքը, թէ խողը կեղտոտութեան սիրող կենդանի յէ. ընդհակառակը, նա սիրում է մաքրութեան և նրան շատ մաքուր պետք է պահել:

Նրա բունն ամեն ոք պետք է մաքրել ու տակը չոր ցամաքալ փռել: չարաթը մի անգամ պետք է ոճառով լոզացնել: Մաքրութեանը նպատակով է չաղանալուն և աղատ պահում հիվանդութեաններից:

Հ Ա Վ

Չկա մի ոգտակար անտեսութեան, վոր հով չունենա: Հոտավարութեանը ոգտակար անտեսութեան կարեւոր ճյուղերից մեկն է:

Մակայն մեր գյուղացիին դեռևս մեծ նշանակություն չի տալիս հավաքուծութեան. հավերքը պահում է գոմերի մեջ, կամ տալիս տակներից շինված անմաքուր հավանոցում:

Այդ կեղտոտութիւնից անաջանում են հիվանդութիւններ, վորոնք հաճախ մեծ կոտորած են պատճառում հավերքին: Այդ կեղտոտութիւններից է, վոր առաջանում են հավերքի խորերա, դիֆտերիա և ուրիշ շատ վարակիչ հիվանդութիւններ:

Լավ հավեր պահելու ու նրանցից ոգուտ ստանալու համար պետք է ունենալ լավ և մաքուր հավաքներ: Հավաքնի պատերը, թառերը, կերի տեղն ու հատակը պետք է միշտ մաքուր պահել, հատակին ավազ կամ մանր հող փոխել, հին ավազը կամ հողը շուտ շուտ փոխել և տեղը նորը լցնել: Հավերի թառերը չարաթը մի անգամ պետք է նովթաշորով մաքրել:

Հավի աղբը շատ լավ պարարտանյութ է և նրանով կարելի չէ պարարտացնել բանջարանոցները:

Հավերի ջուրը պետք է շուտ-շուտ փոխել և փորլուծութեան դեպքում ջրի մեջ դնել յերկաթի կտորներ: Յերկաթը ժանդոտելով՝ հետզհետե լուծվում է ջրի մեջ և ախտահանում է հավերի ստամոքսն ու աղիքները: Յերկաթի ջուրը չպետք է թողնել, վոր սեղանա, այլ հազիվ պիտի դեղնի:

Հավերի շատ տեսակներ կան: Մի քանի տեսակը՝ ձու քիչ է ածում և մսացու չէ, մի քանի տեսակն էլ շատ և խոշոր ձու չէ ածում: Լավ ձու ածող հավը տարեկան 200-250 ձու չէ ածում:

Հավաքուներ մաքուր պահելով, հավին լավ կերակրելով՝ նրանից միշտ կարելի չէ ոգուտ ստանալ: Կանաչ խոտը նույնպէս անհրաժեշտ է հավերին: Հավերի վոջիլներից ազատվելու համար հավաքնի մի անկյունում պետք է մոխիր ածել. ավելի լավ կլինի՝ մոխրի հետ մի քիչ ծծումբ խառնել: Հավերն այդ մոխրի մեջ թափրլովում են ու ծծումբը վոջնչացնում է վոջիլները:

ՇԵՐԱՄԱՊԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի կլիման չափազանց նպաստավոր է շերամապահութեան համար: Շերամապահութիւնը մեր յերկրի համար կարող է հարստութեան աղբյուր հանդիսանալ:

Շերամապահութիւնը տեսած է ընդամենը մի քանի շարաթ, ու այդ կարծ ժամանակամիջոցում նրանով զբաղվող տնտեսութիւնը խոշոր ոգուտ է ստանում:

Ինչպէս հայտնի չէ, շերամի վորդը կերակրվում է միայն թթե-նու տերեւով: 20-30 թթենու ծառ ունեցար, փոքր քանակութեամբ շերամ կարող են պահել:

Շերամապահութեան գլխավոր պայմանը շերամատան ընդարձակ և մաքուր լինելն է ու ողի փոփոխութիւնը:

Ավելի լավ է շերամ քիչ պահել ու լավ պահել, քան շատ պահել ու վատ պահել:

Վորդերի տակը պետք է շուտ-շուտ մաքրել և, ինչքան կարելի չէ, մաքուր պահել:

Վորդերին թաց տերեւներ չպետք է տալ: Յեթե կերն անմիջապէս չի տրվում, չպետք է միմյանց վրա դիզել, այլ պետք է փոխել, վոր չտաքանա: Շերամապահութեան հաջողութեան գլխավոր պայմանը՝ լավ սերմ ունենալն է: Յերբեք չպետք է տնային միջոցներով պատրաստած սերմ վերցնել, այլ վերցնել պատութեան պատրաստած սերմը:

ՆԱԽԱԶԳՈՒՇԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Ամենից առաջ՝ շերամատան պատերը, հատակը, առաստաղը, դուրը, պատուհաններն ու դարակները պետք է կրաջրով սպիտակացնել:

Բոլոր ծակոտիւնները պետք է փակել և սենյակի մեջ ծծումբ վառել: Այսպիսով նախորդ տարվանից մնացած հիվանդութիւնների միկրոբները կկոտորվեն:

Յեթե շերամ պահելու ժամանակ շերամատան մեջ հիվանդութիւն պատահի, շերամի ցախ բարձրանալուց ու բոժոժները հափաքելուց հետո—շերամատուներ պետք է ախտահանել:

Շերամատան մեջ հիվանդութիւն լինելու դեպքում, սատկած վորդերը, տերեւների մնացորդներն ու կեղտոտութիւնները պետք է հավաքել և այրել:

Շերամատուներ պետք է լինի շատ լուսավոր, ու արեւի ճառագայթները չպետք է ընկնեն վորդերի վրա: Պետք է, ուրեմն, պա-

տուհանները վարագույրով ծածկել: Շերամատուներ չպետք է ցուրտ լինի: ցուրտ յեղանակներին վառարանը պետք է վառել:

Շերամատուներ չպետք է չոր ավելով ավելի—վորդերը փուշուց վնասվում են: Հատակը կարելի չէ մաքրել թաց չորով:

ՄԵՂՎԱԲՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Այն շրջանում, վորտեղ պալմանները նպաստավոր են, մեղվաբուծությունը մեծ ոգուտներ է տալիս: Մի քանի փեթակն առանց մեծ աշխատանքի զգալի տեղ կարող է բռնել դյուղացու բնականոր յեկամուտի մեջ:

Շատ հին ժամանակներից մարդիկ զբաղվում են մեղվաբուծությամբ, սակայն պրիմիտիվ (հին, պապական) ձևերով: Մինչև 19-րդ դարը եղև ինքնաշրջաններ, վորտեղ մեղուները կթուցների մեջ են պահում: Այս ձևը պետք է փոխել ու միայն շրջանակավոր փեթակներ պահել:

ՄԵՂՎԱՆՈՑԻ ՏԵՂԸ

Փեթակները կարելի չէ տեղափոխել պարտեզներում, բաց դաշտերում կամ մարդագետններում: Մեղուներն աղմուկ չեն սիրում, նրանց պետք է տեղափոխել տներից մի քիչ հեռու: Լավ կլինի փեթակները դնել ծառերի ստվերի տակ, արևի ճառագայթից պաշտպանելու համար, իսկ ծառ չլինելու դեպքում կարելի չէ դնել տանիքների տակ: Ցուրտ քամիներից պաշտպանելու համար մեղվանոցը յերեք կողմից պետք է ծածկված լինի ու միայն հարավային կամ հարավ-արևելյան կողմից բաց: Տանիքի բարձրությունը պետք է լինի 2-2½ մետր:

Փեթակները պետք է լինեն դաշտերին կամ ճառագայթներից մոտ, կամ ամենաշատը՝ յերեք կլիմայի հեռավորությամբ, այլ- լատիս՝ մեղուներն ավելի հեռու գնալ և վերադառնալ չեն կարող:

Փեթակները պետք է լինեն ճանապարհներից, լճերից ու դաշտերից հեռու, վոր մեղրով ծանրաբեռնված մեղուները ջրի մեջ չընկնեն ու խեղդվեն:

Փեթակները միմյանցից 1-2 մետր հեռու պետք է լինեն: Ավելի լավ կլինի փեթակները տարբեր դույնի ներկել, վոր մեղուներն իրենց փեթակները ճանաչեն:

Մեղուները ջրի մեծ կարիք են զգում: Սյս պատճառով փեթակների մոտ ջրով լիք ամաններ պետք է դնել:

Փեթակի չորքը խոտ չպետք է լինի, այլ բաց տարածություն պետք է լինի:

Վորպեսզի վնասակար թիթեռները փեթակի մեջ ձու չդնեն ու նրանցից դուրս յեկած վորդերը մեղրը չփչացնեն, պետք է փեթակը միշտ մաքրել, ողափոխություն կատարել և ուղադրություն դարձնել, վոր մեղուները լիքը լինեն: Կիսով չափ դադարի փեթակի մեջ թիթեռներն ավելի հեշտ են մուտք գործում և ձու չեն դնում:

Գարնանը, պետք է մեղուներին ողնել փեթակը մաքրելու: Այսպիսով նրանք ավելի չուտ են անցնում մեղրահալածի գործին:

Սեմալիս սկզբին, յերբ դաշտի ծաղիկներն սկսում են չորանալ, փեթակները պետք է փոխադրել սար:

Փոխադրությունը պետք է կատարել զգուշ: Մեղրարերքը հավաքելուց և բջիջները փակվելուց հետո, յեթե փոխադրությունը կատարվում է մեղրի դեռևս ջրավի ժամանակ, բոլոր մեղուները կարող են խեղդամահ լինել:

Տեղափոխությունը պետք է կատարել գիշերը: Մեղուները չփախչելու համար փեթակները պետք է փաթակել չորով, սակայն ախպես, վոր ողից չզրկվեն:

ԽՈՐՀՈՒՐԳՆԵՐ ՄԵՂՎԱԲՈՒԾԻՆ

1. Մեղրը հավաքելու ժամանակ չպետք է փեթակի ամբողջ մեղրը վերցնել, այլ մեղուների համար ձմռան պաշար թողնել: Մի փեթակին պետք է թողնել 10-15 կիլոգ. մեղր և յեթե այդքան չկա՝ պետք է նրանց կերակրել շաքարաջրով կամ մեղրաջրով:

2. Ձմեռը փեթակները պետք է ծածկել չորով կամ դարձաշով ու ցրտից պաշտպանել:

3. Գարնանը ձագ տալու ժամանակ, վորպեսզի ձագը չկորչի, ձագեր հավաքելու համար դատարկ փեթակներ պետք է ունենալ:

4. Պետք է ուղադրություն դարձնել, վոր փեթակը չվորբանա, ախինքն՝ առանց մայր չմնա:

5. Հոկտեմբեր, վոր մայրը լինի լավ, ձու ածող, հակառակ դեպքում աշխատող մեղուները նրան կսպանեն և լավ չեն աշխատի:

6. Յեթե փեթակը մնում է առանց մոր, պետք է անմիջապես մի նոր մայր տալ նրան:

7. Փեթակում վորքան շատ մեղու լինի, այնքան լավ բաղմամեղու փեթակից ալելի շատ բերք է ստացվում, ու դրսի մեղուները չեն կարող հարձակվել նրա վրա:

8. Ձմեռը պետք է փեթակի արկանոցը շատ նեղ անել, վոր փոքր մեղուները ներս չմտնեն:

ՄԻ ՔԱՆԻ ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ամեն մի փեթակում միայն մի մայր կարող է լինել, վոր ձու յե ածում. ամեն մի մայր որական ածում է մինչեւ 3000 ձու: Մայրն ապրում է 3-5 տարի:

2. Աշխատող մեղուների կյանքն ալելի կարճ է. ամառը նրանք ապրում են միայն 6 շաբաթ. իսկ ձմեռը՝ 6 ամիս, վորովհետեւ վաղ մի աշխատանք չունեն, կարծես քնած լինի:

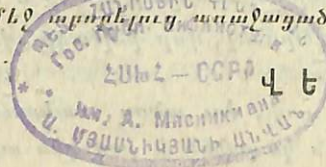
3. Մեղուները միշտ տաք զիջերներից հետո յեն միայն մեղր պատրաստում, վորովհետեւ այդ ժամանակն է, վոր ծաղիկների մեջ հյութ է լինում:

4. Մի փեթակը կարող է 30-40 կիլոգրամ մեղր տալ: Բայց վորոհետեւ մեղուների համար մոտավորապես 15 կլգ. ձմռան պաշար պետք է թողնել, ուստի մի փեթակի բերքը լինում է 15-20 կլ.: Այդ, իհարկե, հաջող տարիներին, իսկ վատ տարիներին բերք չի լինում:

5. Աշխատանքի ժամանակ մեղուներին չպետք է անհանգրստացնել. չըջանակները պիտի դուրս բերել շատ զգուշ: Փեթակներին վրա աշխատելու ժամանակ լավ է մի քիչ ծուխ տալ, բայց վոչ չափազանց շատ:

6. Ձխայթելու համար պետք է դործածել ձեռնոցներ ու յերկար ծածկել չղարշով:

7. Խայթողը կարելի չէ բուժել աղաջրով և զանազան խոտերի ձեռքի մեջ արտնայուց առաջացած հյութով:

Վ Ե Ր Ձ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0287062

14846